

Οι Πολιτικές της Τουρκίας στο Κυπριακό (1923-1998)

MELEK FIRAT

ΜΕ ΕΞΑΙΡΕΣΗ ορισμένες περιόδους, από το 1955 μέχρι σήμερα, δηλαδή από την εποχή που η Τουρκία αναμείσθηκε ή υποχρεώθηκε να αναμειχθεί στο Κυπριακό, η Κύπρος ήταν πάντα στην επικαιρότητα και αποτέλεσε μείζον θέμα της εξωτερικής της πολιτικής. Μια μεγάλη μερίδα αναλυτών της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έχουν την τάση να θεωρούν το κυπριακό αιτία των θετικών ή αρνητικών αλλαγών πλεύσης στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Βασικά η Τουρκία δεν χάραξε μια συγκεκριμένη, αμετάβλητη και συνεχή πολιτική στο κυπριακό. Αντιθέτως, μετέβαλε τις πολιτικές της κάθε φορά που, για διαφορετικούς λόγους, θεώρησε αναγκαίες τις θεσμικές αλλαγές στην εξωτερική της πολιτική. Δηλαδή η κατανόηση των πολιτικών επιλογών της Τουρκίας στο κυπριακό προϋποθέτει την σφαιρική ανάλυση των αναγκών της εξωτερικής της πολιτικής στην εκάστοτε ιστορική συγκυρία. Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό μπορεί να υποστηριχτεί ότι όταν η Τουρκία χαράσσει την εξωτερική της πολιτική με γνώμονα την διατήρηση του status quo επιλέγει και μια συμβιβαστική πολιτική στο κυπριακό, ενώ όταν θεωρεί ότι τα συμφέροντά της επιβάλλουν την επανεξέταση των διεθνών της σχέσεων, τότε τοποθετεί την Κύπρο στο προσκήνιο. Αυτό δε που επιτρέπει στην Τουρκία να μετατρέπει την Κύπρο σε μοχλό πίεσης της εξωτερικής της πολιτικής είναι το γεγονός ότι η τουρκοκυπριακή ηγεσία έχει στραμμένη την προσοχή της κυρίως στην Άγκυρα παρά στο ίδιο το νησί. Οι τουρκοκύπριοι ηγέτες επωφελοόμενοι και από τις πολιτικές επιλογές της Ελλάδας και της ελληνοκυπριακής πλευράς, οι οποίες κατά διαστήματα αποτέλεσαν απειλή για τον τουρκικό λαό της νήσου, αφαίρεσαν το δικαίωμα λόγου από την αντιπολίτευση η οποία υποστήριζε ότι η Κύπρος μπορεί να έχει και διαφορετικά συμφέροντα από αυτά της Τουρκίας και ακολούθησαν από την αρχή μια πολιτική συμβατή με αυτή της Τουρκίας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δεν παρατηρήθηκε καμιά σύγκρουση ή σοβαρά διαφοροποιημένη πολιτική μεταξύ Τουρκίας και τουρκοκυπριακής ηγεσίας, όπως συνέβη, για παράδειγμα, μεταξύ της Ελλάδας και της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Η μελέτη των διαφορετικών πολιτικών της Τουρκίας στο κυπριακό θα πρέπει να ενταχθεί σ' αυτό το γενικό πλαίσιο της εξωτερικής της πολιτικής.

1. Η Περίοδος 1923-1945

Με την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου 1923 η Τουρκία εξασφάλισε, με εξαίρεση τη Μοσούλη και την περιοχή της Αλεξανδρέττας, τους στόχους και τα σύνορα του *Μισάκι Μιλλή*¹ και ξεκίνησε μια εξωτερική πολιτική η οποία και διήρκεσε όλο τον μεσοπόλεμο και αποσκοπούσε στη διατήρηση του *status quo*. Κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1919-1922 ο στόχος ήταν η εθνική ανεξαρτησία ως κατά προτεραιότητα προϋπόθεση για να επιτευχθεί ο βασικός σκοπός του Μουσταφά Κεμάλ που ήταν ένα σύγχρονο κράτος με εξασφαλισμένη την οικονομική και κοινωνική του υπόσταση. Πράγματι ήδη πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης είχε ξεκινήσει ο μετασχηματισμός του κράτους και είχε εξαγγελθεί το τέλος της μοναρχίας (1 Νοεμβρίου 1922). Μετά την διεθνή αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Τουρκίας στην Λωζάννη, ανακηρύχθηκε η «δημοκρατία» στις 29 Οκτωβρίου 1923 και αμέσως μετά δρομολογήθηκαν οι οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Η Τουρκία είχε ανάγκη την ειρήνη για να επιτύχουν αυτές οι μεταρρυθμίσεις, επειδή η οικονομική και η πολιτική κατάσταση της χώρας σε καμιά περίπτωση

δεν επιδεχόταν μια νέα τυχοδιωκτική εξωτερική πολιτική². Γι' αυτό η Τουρκία παρουσιάστηκε αρκετά μετριοπαθής κατά τις διαβουλεύσεις της Λωζάννης στα θέματα που προέκυψαν. Ειδικά αφ' ότου ξέσπασε η εξέγερση του Σεΐχη Σαΐτ το 1925, υπογράφηκαν διάφορες συμφωνίες όπως αυτή με την Αγγλία για την Μοσούλη, η συμφωνία του 1926 με την Ελλάδα σχετικά με τις περιοσίες των πληθυσμών ανταλλαχθέντων και η συμφωνία του 1928 με την Γαλλία για τον διακανονισμό των χρεών του Οθωμανικού κράτους. Με την αυξανόμενη απειλή της Ιταλίας επιλέχθηκε μια πολιτική προσέγγισης με τις γειτονικές βαλκανικές χώρες και το 1930 υπογράφηκαν με την Ελλάδα συμφωνίες όπως: αυτή που τακτοποιούσε τις εκκρεμότητες της εφαρμογής της ανταλλαγής των πληθυσμών και μετά η συμφωνία φιλίας, το πρωτόκολλο για τον περιορισμό των εξοπλισμών στις θαλάσσιες δυνάμεις και η συμφωνία για την διαμονή και εμπορία. Αυτές οι συμφωνίες θα καταλήξουν το 1934 στο Βαλκανικό Σύμφωνο όπως και στην ελληνοτουρκική προσέγγιση στις διμερείς σχέσεις. Έτσι η Τουρκία μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο συντάχθηκε με τα κράτη που ακολουθούσαν μια πολιτική υπέρ του status quo σε αντίθεση με τα κράτη που ακολουθούσαν μια αναθεωρητική πολιτική, προτίμησε να λύσει τα προβλήματά της με διπλωματικούς τρόπους, να αποκοπεί από την μονόπλευρη πολιτική που βασιζόταν στην Μόσχα και να πλησιάσει τις δυτικές χώρες ειδικά την Αγγλία και την Γαλλία. Οι απαιτήσεις των τουρκικών κυβερνήσεων οι οποίες είχαν επικεντρώσει την προσοχή τους στο εσωτερικό της χώρας να καταστείλουν τις αντιπολιτευτικές δραστηριότητες και να επιτευχθούν οι οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, στην εξωτερική πολιτική περιορίστηκαν μόνο στις νέες απαιτήσεις για τα Στενά και την Αλεξανδρέττα. Η επιτυχία και στις δύο περιπτώσεις οφείλεται στο γεγονός ότι μπόρεσε η Τουρκία να αποσπάσει την υποστήριξη της Αγγλίας, η οποία είχε την ανάγκη της. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο σε αυτή την περίοδο, κατά την οποία δέσποζαν τα βασικά συμφέροντα της Τουρκίας, δεν ήταν δυνατόν να ενδιαφερθεί για την Κύπρο και να έρθει αντιμέτωπη με την Αγγλία.

Πράγματι η Τουρκία στη διάρκεια του μεσοπολέμου αδιαφόρησε τελείως για την Κύπρο με την οποία είχε διακόψει όλες τις πολιτικές της διασυνδέσεις μετά την Συνθήκη της Λωζάννης. Ενώ μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου για πρώτη φορά οι τουρκοκύπριοι προώθησαν τον τουρκικό εθνικισμό, ακριβώς μετά την συμφωνία του Μοντρέ (30 Οκτωβρίου 1918) πέντε μήνες πριν την μετάβαση του Μουσταφά Κεμάλ στην Σαμσούντα –κίνηση που συμβολίζει την αφετηρία της αντίδρασης της Ανατολίας– και επτά μήνες πριν από το συνέδριο της Ερζουρούμ, στις 10 Δεκεμβρίου 1918, συγκάλεσαν εθνική συνέλευση στην οποία εξέφρασαν τα τουρκικά εθνικά τους φρονήματα. Στις 12 Δεκεμβρίου αποφασίστηκε να οργανωθούν για να σταλεί μια αντιπροσωπία στην διάσκεψη ειρήνης προκειμένου να τονιστεί στις μεγάλες δυνάμεις ότι οι μουσουλμάνοι είναι κατά της προσάρτησης της νήσου στην Ελλάδα και ότι επιθυμούν το νησί να επιστραφεί στον παλιό του κυρίαρχο. Οι αγγλικές αρχές εμπόδισαν αυτές τις πρωτοβουλίες³. Πάντως όταν ξεκίνησε το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στην Ανατολία⁴, οι τουρκοκύπριοι συνέχισαν την αρωγή τους κάνοντας εράνους και αποστέλλοντας στο κεμαλικό κίνημα υλική βοήθεια στα πλαίσια των δυνατοτήτων τους⁵.

Παρόλο που οι Τούρκοι από το 1918 έδειξαν εντονότερο ενδιαφέρον για τα ζητήματα της Ανατολίας, η Συνθήκη της Λωζάννης οριοθέτησε τις πολιτικές σχέσεις της Τουρκίας με το νησί. Τα άρθρα 20 και 21 της συνθήκης καθορίζουν με άμεσο τρόπο τις σχέσεις της με την Κύπρο. Με το άρθρο 20 η Τουρκία αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου στην Αγγλία, όπως είχε ήδη ανακοινώσει η αγγλική κυβέρνηση στις 5 Νοεμβρίου του 1914 και με το άρθρο 21 τακτοποιήθηκε το καθεστώς της υπηκοότητας των τούρκων της νήσου⁶. Το δε άρθρο 16, το οποίο εκ των υστέρων προκάλεσε πολλές συζητήσεις ως προς την ρημηνεία του, είναι σημαντικό αν και δεν αναφέρεται άμεσα στο νησί. Σύμφωνα με αυτό η Τουρκία δηλώνει ότι αποποιείται όλων των δικαιωμάτων και των τίτλων της σχετικά με όλα τα εδάφη και τα νησιά εκτός από αυτά που αναγνωρίστηκαν σαν τουρκικά με την Συνθήκη της Λωζάννης. Στο ίδιο άρθρο αναγράφεται ότι το μέλλον αυτών των νησιών και των εδαφών έχει ρυθμιστεί ή θα ρυθμιστεί από τους ενδιαφερόμενους⁷. Και πράγματι η Τουρκία συμμορφούμενη με αυτά τα άρθρα, στην διάρκεια του μεσοπολέμου διατήρησε τις σχέσεις της με την τουρκοκυπριακή κοινότητα στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο και αφέστηκε μόνο στην διατήρηση των πολιτισμικών της σχέσεων.

Πάντως ανεξάρτητα από αυτήν την πολιτική θέση της Άγκυρας, η ανανεωτική μερίδα της τουρκοκυπριακής πλευράς, με την καθοδήγηση του Νετζατλή Μπέη δεν έπαυσε να ενδιαφέρεται για τα γεγονότα στην Ανατολία, συνέχισε να παρακολουθεί τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που συντελούνταν εκεί, και κατάφερε να γίνει ο μόνος μουσουλμανικός/τουρκικός πυρήνας εκτός Τουρκίας ο οποίος ακολούθησε και προσπάθησε να εφαρμόσει τις αλλαγές που έκανε η Άγκυρα για να αποκόψει τους δεσμούς της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία⁸. Την 1η Μαΐου 1931 στο σπίτι του Νετζατλή Μπέη, στην συνάντηση η οποία μετά θα γίνει γνωστή σαν η «Εθνική Συνέλευση», συγκεντρώθηκαν 140 άτομα, πάρθηκαν αποφάσεις σχετικά με την παιδεία, την μουφτία και τα βακούφια και η φωνή των «ανανεωτικών» άρχισε να εισακούεται⁹. Πράγματι μετά από αυτήν την συνέλευση ο Νετζατλή Μπέη πήρε μέρος στην νομοθετική βουλή σαν αντιπρόσωπος της τουρκικής αντιπροσωπίας και για πρώτη φορά ψήφισε μαζί με τους ρωμιούς¹⁰ κατά της αγγλικής διοίκησης. Αυτό έγινε η αιτία να ξεκινήσουν τα γεγονότα που προκάλεσαν την εξέγερση του 1931, καθώς έδωσε τέλος στην αρχή ότι οι τουρκοκύπριοι αντιπρόσωποι πάντα και κάτω από όλες τις συνθήκες θα έπαιρναν το μέρος της αγγλικής διοίκησης κατά των ελληνοκυπρίων¹¹.

Παρόλο που η τουρκοκυπριακή ανανεωτική μερίδα ανέπτυξε μια πρωτοβουλία και προσπάθησε να αναβαθμίσει τις σχέσεις της με την Άγκυρα, η Τουρκική κυβέρνηση, που είχε επιλέξει την προσέγγιση με την Αγγλία σαν αρχική επιδίωξη λόγω των διεθνών συγκυριών, δεν ανταποκρίθηκε πολιτικά σ' αυτές τις πρωτοβουλίες της τουρκοκυπριακής πλευράς και περιορίστηκε μόνο στο να υποστηρίξει την ανανεωτική πλευρά με την μεσολάβηση του τουρκικού προξενείου της Λευκωσίας¹². Κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου η Τουρκία προσπάθησε να μην πάρει μέρος σ' αυτόν τον πόλεμο και ακολούθησε μια προσεκτική πολιτική από την μια πλευρά μεταξύ της Αγγλίας και Γαλλίας με τις οποίες είχε συνάψει μια συμμαχία, και από την άλλη με την Ιταλία και Γερμανία, δύο δυνάμεις που εκλάμβανε ως απειλή, χωρίς να δείχνει την διάθεση αλλά ούτε και να έχει την δυνατότητα να ασκήσει μια πολιτική στην περιοχή που να στοχεύει πέρα από τα δικά της εθνικά συμφέροντα. Γι' αυτό μετά τον πόλεμο όταν οι κινήσεις των ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση και ένωση, κινήσεις που ενδιέφεραν και τους τουρκοκύπριους, έφτασαν σε βαθμό που να αναγκάσουν τις αγγλικές αρχές να πάρουν νέα κατασταλτικά μέτρα, η Άγκυρα εμφανίστηκε απροετοίμαστη και δυσκολενόμενη για αρκετά μεγάλο διάστημα να κατανοήσει την κατάσταση στη νήσο και τις νέες διεθνείς συγκυρίες, γεγονός που την ανάγκασε να ακολουθήσει μια ταλαντευόμενη πολιτική.

2. Η Περίοδος 1945-1960

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δύο σημαντικά φαινόμενα σημάδεψαν τις διεθνείς σχέσεις: ο διπολισμός και οι αποικίες που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Αυτές οι δύο εξελίξεις επηρέασαν και την τουρκική εξωτερική πολιτική. Πριν ακόμα τελειώσει ο πόλεμος η Τουρκία με επιμονή επισήμανε ότι η ανάγκη να περιοριστεί η ισχύς της Σοβιετικής Ένωσης ήταν τόσο επιτακτική όσο και η ανάγκη να ηττηθεί η Γερμανία. Οι διακηρύξεις του Στάλιν σχετικά με τις σφαιρικές επιρροές στα Βαλκάνια, που αφορούσαν και τα Στενά προκάλεσαν την ανησυχία της Τουρκίας η οποία είχε κάνει την επιλογή της υπέρ του δυτικού καπιταλισμού σχεδόν αμέσως μετά τον επιτυχή πόλεμο της ανεξαρτησίας της. Μετά το 1945 η αντιδικία εξελίχθηκε σε ψυχρό πόλεμο μεταξύ των συμμάχων και η Τουρκία άρχισε να ενδιαφέρει τις ΗΠΑ, οι οποίες αναλάμβαναν ηγετικό ρόλο μέσα στον δυτικό συνασπισμό και αδιαφορούσαν για την στάση που ακολούθησε η Τουρκία κατά την διάρκεια του πολέμου, γιατί αυτό που τους ενδιέφερε ήταν η ιδιαίτερη γεωστρατηγική της θέση στην περιοχή. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και τον εμφύλιο στην Ελλάδα, γίνεται κατανοητός ο λόγος της βοήθειας των ΗΠΑ σ' αυτές τις δύο χώρες. Την οικονομική βοήθεια ακολούθησε η βελτίωση των πολιτικών σχέσεων. Οι δύο αυτές χώρες που ήταν μέλη του NATO από το 1952, έγιναν και μέλη των δυτικών οργανισμών. Η προσέγγιση με την Δύση που είχε αρχίσει από την εποχή του Ινονού επιταχύνθηκε με την μετάβαση στο πολυκομματικό σύστημα και με την άνοδο στην εξουσία του Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΚ). Το τίμημα της οικονομικής πολιτικής του ΔΚ που στηριζόταν στον εξωτερικό δανεισμό όπως και η αμυντική πολιτική που βασιζόταν στην αρχή του NATO είχαν ως συνέπεια την απόλυτη δέσμευση από την Ουάσινγκτον. Το

δόγμα του ΔΚ στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής ήταν «ΗΠΑ ίσον NATO, NATO ίσον εθνική πολιτική, άρα εθνική πολιτική ισούται με ΗΠΑ»¹³. Η εξαρτημένη από τις ΗΠΑ εξωτερική πολιτική είχε επιπτώσεις και στην περιοχή. Έτσι η Τουρκία και η Ελλάδα που ήταν σύμμαχοι ενδυνάμωσαν τις σχέσεις τους και προχώρησαν σ' ένα νέο Βαλκανικό Σύμφωνο αναλαμβάνοντας την υποστήριξη των δυτικών συμφερόντων. Όταν το 1955 το κυπριακό εξελίχθηκε με τρόπο που να παρασύρει και την Τουρκία, οι διμερείς σχέσεις άρχισαν να επιδεινώνονται τραυματίζοντας και τα δυτικά συμφέροντα. Τότε οι ΗΠΑ μεσολάβησαν και απέτρεψαν τη σύγκρουση προτείνοντας μια συμβιβαστική λύση. Μέχρις ότου επιτευχθούν οι λύσεις του 1960 η Τουρκία βρέθηκε αντιμετώπιση με ένα Κυπριακό πρόβλημα που δεν ήταν έτοιμη να χειρισθεί και ακολούθησε μια πολιτική που βασίστηκε σε μια σειρά από δράσεις-αντιδράσεις.

Οι τουρκικές κυβερνήσεις προσαρμόστηκαν εύκολα και χωρίς προβλήματα στο πρώτο από τα δύο νέα παγκόσμια φαινόμενα που εμφανίστηκαν μετά το 1945, δηλαδή στον διπολισμό, αλλά καθυστέρησαν πάρα πολύ να χαράξουν μια πολιτική στο άλλο θέμα, δηλαδή στο θέμα των αποικιών που εξασφάλισαν την ανεξαρτησία τους. Παρ' όλο που η Τουρκία ήταν μία από τις πρώτες χώρες που πολέμησε κατά του ιμπεριαλισμού, δεν υποστήριξε τις χώρες που πολέμησαν για την ανεξαρτησία τους στρεφόμενες κατά των δυτικών δυνάμεων αλλά και ούτε προσπάθησε να συνάψει σχέσεις με αυτές επειδή μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ακολούθησε μια πολιτική ενταγμένη συνολικά στο πνεύμα της Δύσης¹⁴. Αν και μπορεί να γίνει κατανοητή αυτή η πολιτική απέναντι στα κράτη που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους, μέσα στα πλαίσια μιας γενικής εξωτερικής πολιτικής, μακροπρόθεσμα αυτή η πολιτική θα είχε αρνητικά αποτελέσματα. Και πράγματι, όταν ήρθε το κυπριακό στην επικαιρότητα η Τουρκία βρέθηκε απέναντι σ' ένα δίλημμα.

Ξεκινώντας από την εποχή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου το κυπριακό παρουσίασε μια πολιτική κινητικότητα. Οι εργατικές κινητοποιήσεις που δρομολογήθηκαν κάτω από την καθοδήγηση του ΑΚΕΛ, το οποίο απέσπασε την άδεια να ιδρυθεί σαν νόμιμο κόμμα, μετεξελιχθηκαν μετά τον πόλεμο σε κινήσεις που στόχευαν στην αυτοδιάθεση και στρέφονταν κατά της αγγλικής διοίκησης. Η νέα ιδιότητα του ΑΚΕΛ, ως πολιτικού αντιπάλου, κινητοποίησε και την Εκκλησία η οποία μέχρι τότε είχε ηγετικό ρόλο στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Η Εκκλησία που δεν απευθυνόταν στην τουρκική κοινότητα είχε άλλες επιδιώξεις: την Ένωση. Ανεξάρτητα από τις πολιτικές σκοπιμότητες των ελληνοκυπρίων, αυτοί με τον αντιαποικιακό τους αγώνα και τη νέα τροπή του κυπριακού ζητήματος, υποχρέωσαν την Ελλάδα και την Τουρκία να ακολουθήσουν διαφορετικές επιλογές σ' αυτό το ειδικό θέμα παρ' όλο που είχαν τους ίδιους πολιτικούς προσανατολισμούς. Η ελληνική κυβέρνηση η οποία αντιμετώπιζε την «κομμουνιστική απειλή» δεν μπορούσε να μην συνταχθεί με την Εκκλησία της Κύπρου, που υποστήριζε την ένωση και αντιμετώπιζε την αντιπαλότητα του ισχυρού κομμουνιστικού ΑΚΕΛ. Δεν μπορούσε επίσης παραβλέποντας την ανάγκη μιας επιτυχίας στην εξωτερική της πολιτική, σε μια εποχή εσωτερικής αναταραχής όπου την είχε ανάγκη, να αγνοήσει τα εθνικά αισθήματα που βρισκόνταν σε έξαρση μετά την Συμφωνία των Παρισίων του 1947 και την προσάρτηση των Δωδεκανήσων και να περιοριστεί στην επίκληση της δυτικής συμμαχίας και φιλίας. Γι' αυτό έπρεπε να πάρει θέση στο κυπριακό. Πρώτα προσπάθησε να λύσει το θέμα μέσα στο πλαίσιο των διμερών ελληνοαγγλικών σχέσεων. Όταν απέτυχε, το 1954 έφερε το θέμα στα Ηνωμένα Έθνη. Συγκριτικά η Τουρκία είχε μια σχετικά μεγαλύτερη ευχέρεια να χειρισθεί το θέμα. Οι δε τουρκοκύπριοι αν και είχαν ιδρύσει διάφορα πολιτικά κόμματα δεν ήταν ακόμα σε θέση να πιέσουν την Άγκυρα.

Το κυπριακό μπήκε στην τουρκική ημερήσια διάταξη μετά το 1948 με αφορμή τις πρωτοβουλίες του δεξιού τύπου και των τουρκοκυπρίων φοιτητών¹⁵. Η δε κυβέρνηση η οποία θεώρησε ότι η επιδείνωση των σχέσεών της με την Αγγλία και την Ελλάδα δεν εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα προτίμησε να παρακολουθεί απλώς τις εξελίξεις από απόσταση και τηρούσε σιωπή παρά τα επικριτικά σχόλια των εφημερίδων. Η κυβέρνηση έλυσε την σιωπή της για πρώτη φορά το 1949. Ο υπουργός εξωτερικών Νετζμεττίν Σαντάκ δήλωσε ότι δεν υπάρχει τίποτα που να προκαλεί ανησυχία, δεν υπάρχουν ενδείξεις που να φανερώνουν την πρόθεση της Αγγλίας να εγκαταλείψει το νησί και η Ελλάδα δεν έχει διατυπώσει επίσημα κανένα αίτημα¹⁶. Στις 23 Ιανουαρίου 1950, σε μια συνέντευξή του ο Σαντάκ δήλωνε ότι η κυβέρνηση δεν αντιμετώπιζε τέτοιο θέμα λέγοντας: «Δεν

υπάρχει κανένα κυπριακό θέμα... Η Αγγλία δεν θα παραχωρήσει την Κύπρο σε κανένα άλλο κράτος. Εφ' όσον αυτό είναι έτσι, οι νέοι μας αγωνιούν χωρίς λόγο. Άδικα κουράζονται»¹⁷.

Το 1950 ο τύπος και οι φοιτητές κράτησαν το θέμα στην ημερήσια διάταξη αλλά πιθανώς λόγω των κυβερνητικών παροτρύνσεων χρησιμοποιήθηκε μια ήπια γλώσσα κατά της Αγγλίας και ασκήθηκε κριτική μόνο στην Ελλάδα. Στις εκλογές του 1950 το κυπριακό δεν αποτέλεσε θέμα προεκλογικής προπαγάνδας του Λαϊκού ή του Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΚ). Ο νέος υπουργός εξωτερικών του Δημοκρατικού Κόμματος Φουάτ Κιοπρουλού στις 20 Ιουνίου σε μια δήλωσή του, ακολούθησε την πολιτική του προκατόχου του και είτε ότι δεν υπάρχει θέμα Κύπρου¹⁸. Όπως αναφέρθηκε, η κυβέρνηση του ΔΚ επικέντρωσε την προσοχή της στις σχέσεις της με την Δύση και ακολούθησε μια εξωτερική πολιτική που είχε σαν άξονα τον πόλεμο της Κορέας και το NATO. Οποιαδήποτε προτροπή με την Ελλάδα θα μπορούσε να έχει επιζήμια αποτελέσματα σ' αυτήν την πολιτική. Πράγματι, το 1951 ο πρωθυπουργός Μεντερές καθυστέρησε τον έλληνα πρωθυπουργό Σ. Βενιζέλο που επισκέφθηκε την Τουρκία λέγοντάς του, «Μην ανησυχείτε, αυτό το θέμα θα λυθεί μέσα στα πλαίσια της ελληνοτουρκικής φιλίας»¹⁹. Η τουρκική κυβέρνηση ακολούθησε διπλή τακτική: στο εσωτερικό δήλωνε ότι δεν ήταν δυνατή η προσάρτηση της Κύπρου από την Ελλάδα και ότι η Αγγλία δεν θα το επέτρεπε αυτό, ενώ ταυτόχρονα διεμήνυε στην Ελλάδα ότι η ελληνοτουρκική φιλία ήταν πιο σημαντική από την Κύπρο.

Η Ελλάδα που είχε λάβει το θετικό μήνυμα από την Τουρκία, το 1954 αποτάθηκε στα Ηνωμένα Έθνη (ΗΕ) με αίτημα την αυτοδιάθεση της Κύπρου, και τότε η Τουρκία άρχισε να αλλάζει πολιτική. Το 1954 όταν το θέμα συζητήθηκε στα ΗΕ ο τούρκος αντιπρόσωπος Σελίμ Σαρπέρ, υποστήριξε τις απόψεις της Αγγλίας ισχυριζόμενος ότι το θέμα αποτελεί μια εσωτερική υπόθεση της Αγγλίας, με την Συνθήκη της Λωζάννης το νησί είχε παραχωρηθεί στην Αγγλία, η Ελλάδα τότε χωρίς επιφυλάξεις είχε υπογράψει αυτήν την συμφωνία, η πλειοψηφία των ελληνοκυπρίων δεν αρκεί για να αλλάξει το καθεστώς στην Κύπρο επειδή περίπου 300.000 τουρκοκύπριοι είχαν μεταναστεύσει, το νησί γεωγραφικώς είναι προέκταση της Ανατολίας και ποτέ δεν υπήρξε υπό την κυριαρχία της Ελλάδας²⁰.

Οι παράλληλες θέσεις της Τουρκίας με αυτές της Αγγλίας δεν περιορίστηκαν μόνο στα πλαίσια των ΗΕ. Όταν το 1954 δεν επιτεύχθηκε κάποιο αποτέλεσμα στα ΗΕ, η ΕΟΚΑ με την καθοδήγηση του Γρίβα ξεκίνησε την δράση της κατά της αγγλικής διοίκησης με την συμπαράσταση της Ελλάδας. Η Αγγλία που βρέθηκε σε δύσκολη θέση στο νησί επιχείρησε τη διέξοδο στον κλασικό τρόπο του διαίρει και βασιλεύει. Στα πλαίσια αυτής της λογικής ανέλαβε μερικές πρωτοβουλίες για να προβάλλει την Τουρκία ως άμεσα εμπλεκόμενη στο πρόβλημα παρουσιάζοντας στον διεθνή χώρο το κυπριακό σαν ένα πολύπλοκο θέμα και προειδοποιώντας ότι η αποχώρηση των άγγλων από το νησί θα γινόταν αιτία για έναν πόλεμο όχι μόνο μεταξύ των κοινοτήτων στο νησί αλλά και μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Το 1955 προσκάλεσε στο Λονδίνο την Τουρκία και την Ελλάδα σε ένα συνέδριο με θέμα τα πολιτικά και αμυντικά προβλήματα στην Ανατολική Μεσόγειο. Πέρα από την επίσημη ημερήσια διάταξη ήταν προφανές ότι θα συζητιόταν και το κυπριακό. Η Τουρκία ανταποκρίθηκε αμέσως θετικά. Παρ' όλο που ο Μακάριος αποκάλεσε αυτή την συνάντηση παγίδα, η ελληνική κυβέρνηση που δεν ήθελε να δώσει την εντύπωση ότι αποφεύγει τις συνομιλίες τελικά δέχτηκε την πρόσκληση²¹.

Το 1955 η τουρκική κοινή γνώμη ήταν ενημερωμένη σχετικά με το κυπριακό. Τον ίδιο χρόνο ιδρύθηκε και αυξήθηκε ο αριθμός των παραρτημάτων του συλλόγου. «Η Κύπρος είναι Τουρκική» και ο τύπος παρακολουθούσε με προσοχή τις εξελίξεις στο νησί. Ότι η Τουρκία πια ακολουθούσε μια διαφορετική πολιτική μετά την υποστήριξη της Αγγλίας είναι φανερό και από τον λόγο που εκφώνησε ο Μεντερές στην Κων/πολη μετά από την συνάντηση του Λονδίνου. Ο Μεντερές αφού δήλωσε ότι η ελληνοτουρκική φιλία είναι απαραίτητη για τα συμφέροντα και των δύο χωρών, αναφέρθηκε στις διαδόσεις επίθεσης κατά των τουρκοκυπρίων και υπενθύμισε τις μέρες του τουρκικού εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα²². Για πρώτη φορά μετά το 1930 από υπεύθυνα χείλη ακούγονταν λόγια που θα υπονόμιεαν την φιλία με την Ελλάδα.

Η Διάσκεψη του Λονδίνου έγινε στις 29 Αυγούστου 1955. Την Τουρκία αντιπροσώπευσε ο Φατίν Ρουστου Ζορλού. Ο Ζορλού αφού ανέφερε ότι η Κύπρος είναι η προέκταση της Ανατολίας επισή-

μανε τη στρατιωτική σημασία του νησιού για την Τουρκία, δεδομένου ότι σε περίπτωση πολέμου η χώρα του θα μπορούσε να εφοδιαστεί μόνο από τα νότια λιμάνια της και ότι αυτά τα λιμάνια είναι κάτω από τον έλεγχο της Κύπρου. Τόνισε επίσης ότι για την Τουρκία είναι απαράδεκτο από άποψη ασφάλειας η ίδια χώρα να ελέγχει και τα νησιά που περικλείουν τα δυτικά της σύνορα και κατέληξε λέγοντας ότι η Τουρκία είναι υπέρ της διατήρησης του status quo στο νησί. Αν πάλι θα πρέπει να αλλάξει η πολιτική κατάσταση τότε το νησί θα πρέπει να επιστραφεί στον παλιό του κυρίαρχο, δηλαδή στην Τουρκία²³. Η διάσκεψη, στην οποία οι συμβαλλόμενοι δεν μπορούσαν να συμβιβαστούν, διαλύθηκε όταν ξέσπασαν τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου στην Κων/πολη.

Τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου που συζητήθηκαν πολύ και εξακολούθησαν να συζητούνται είναι οι πράξεις βίας πρωτίστως κατά των Ρωμιών. Ξεκίνησαν σαν μια συγκέντρωση διαμαρτυρίας του συλλόγου. «Η Κύπρος είναι Τουρκική» με την πρόφαση ότι εξεοργάγη μια βόμβα στο σπίτι του Ατατούρκ στην Θεσσαλονίκη. Όμως μετά την δημοσίευση της είδησης στην εφημερίδα Ekspres που προσέκειτο στην κυβέρνηση, η συγκέντρωση διαμαρτυρίας μετατράπηκε σε επιθέσεις κατά τις οποίες γκρεμίστηκαν κήρακ και λεηλατήθηκαν περιοχές, εκκλησίες και σχολεία. Παρόμοια γεγονότα έγιναν και στην Σμύρνη βασικά κατά των Ρωμιών αλλά και εναντίον των άλλων μη μουσουλμάνων. Η κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει τις μεγάλες αντιδράσεις ισχυρίστηκε ότι τα γεγονότα τα έκαμαν οι κομμουνιστές αλλά αυτό το επιχείρημα δεν έπεισε κανέναν. Το γεγονός ότι αυτός που έβαλε την βόμβα στο σπίτι του Ατατούρκ μετά εργάστηκε στη ΜΙΤ (Μυστικές Υπηρεσίες Τουρκίας) ενισχύει την άποψη ότι πίσω από αυτά τα γεγονότα βρισκόταν η κυβέρνηση. Υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ήταν ο ίδιος ο Ζορλού αυτός που τηλεφωνικά από το Λονδίνο ζήτησε την οργάνωση των γεγονότων για να ισχυροποιήσει τη διαπραγματευτική του θέση²⁴. Πάντως ανεξάρτητα από το ποιος ήταν ο εμπνευστής αυτής της πράξης, το γεγονός ότι η τουρκική κυβέρνηση τουλάχιστον ενέθαρνε τους οργανωτές παρομοίων πράξεων σηματοδοτεί ένα νέο ξεκίνημα: όταν, δηλαδή, η Άγκυρα θα βρισκόταν σε δύσκολη θέση στο θέμα της Κύπρου θα ήταν οι δικοί της πολίτες που θα πλήρωναν το τίμημα, όπως έγινε το 1964 και το 1967 με άλλα μέσα.

Μετά το 1955 η Τουρκία σκλήρυνε την θέση της στο κυπριακό. Αυτή η αλλαγή οφείλεται τόσο στην αδιάλλακτη στάση της ελληνοκυπριακής και ελληνικής πλευράς όσο και στην εσωτερική κατάσταση της Τουρκίας. Μετά το 1954 οι ΗΠΑ άρχισαν να μειώνουν τα δάνεια που χορηγούσαν στην Τουρκία. Την παλιά και συνήθη τακτική, να στρέφεται η προσοχή της κοινής γνώμης από τις οικονομικές πιέσεις που αντιμετώπιζε σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, εφάρμοσε και ο Μεντερές. Η θέση της διχοτόμησης της Κύπρου που για πρώτη φορά είδε το φως της δημοσιότητας σε μια εφημερίδα έγινε και επίσημη πολιτική της κυβέρνησης και επικυρώθηκε από την εθνοσυνέλευση στις 16 Ιουνίου 1958²⁵. Μετά το 1957 η Τουρκία από την μία πλευρά συνέχισε τις διαβουλεύσεις με την Αγγλία προσεγγίζοντας θετικά τις αγγλικές θέσεις με την λογική ότι έτσι ή αλλιώς οι ελληνοκύπριοι και η Ελλάδα δεν θα συμφωνούσαν με τις αγγλικές προτάσεις και από την άλλη ετοιμαζόταν στην Κύπρο να αντιτάξει κατά της ΕΟΚΑ μια ένοπλη οργάνωση, πρώτα την Βολκάν και μετά την Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης. Πράγματι η τρομοκρατία της ΕΟΚΑ που στην αρχή στρεφόταν κατά των Άγγλων, των «προδοτών» που ήταν συνήθως μέλη του ΑΚΕΛ και των τούρκων που υπηρετούσαν στις αγγλικές υπηρεσίες, άρχισε να στρέφεται κατά των Τούρκων όταν η Τουρκία έγινε μέρος αυτής της διαμάχης και εμφανίστηκαν οι τουρκικές ένοπλες οργανώσεις²⁶. Η ελληνοτουρκική ένοπλη διαμάχη στο νησί επιδείνωσε και τις σχέσεις μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας και τις οδήγησε στα πρόθυρα του πολέμου. Ήταν φανερό ότι μια σύγκρουση στο νοτιοανατολικό σκέλος του ΝΑΤΟ θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Μόσχας η οποία είχε απευθείας σχέση με το ΑΚΕΛ και υποστήριζε φανερά τον Μακάριο που είχε ενταχθεί στο κίνημα των αδέσμευτων. Οι ΗΠΑ επενέβησαν σ' αυτό το σημείο και άσκησαν την επιρροή τους αποφασιστικά πάνω στις κυβερνήσεις Μεντερές και Καραμανλή για να επιτευχθεί μια λύση. Όσο και αν ήταν δύσκολο να βρεθεί μια λύση που θα ικανοποιούσε την κοινή γνώμη τόσο της Ελλάδας και της Τουρκίας οι οποίες για πολλά χρόνια είχαν δεχθεί πολλαπλές επιδράσεις όσο και τους ηγέτες των ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων, στα πλαίσια του διπολισμού, δύο χώρες όπως η Ελλάδα και η Τουρκία που ήταν οικονομικά και στρατιωτικά εξαρτημένες από την Δύση δεν είχαν και πολλά περιθώρια να αντισταθούν στις πιέσεις²⁷. Με μια εξέλιξη που θεωρήθηκε έκπληξη, αν και δεν θα έπρεπε αν κανείς λάβει υπό

ψιν του τις συγκυρίες της εποχής και την κατάσταση που αντιμετώπιζαν οι δύο κυβερνήσεις, οι δύο πλευρές συμφώνησαν πάνω στην αρχή της «ανεξαρτησίας». Οι δύο κυβερνήσεις, λαμβάνοντας υπόψιν τους τα γενικά συμφέροντα του ΝΑΤΟ υποχώρησαν στα εθνικά θέματα για τα οποία επίσημα τα κοινοβουλία τους είχαν πάρει θέση. Οι δύο συμφωνίες του 1959, η πρώτη στην Ζυρίχη και η δεύτερη στο Λονδίνο, αν και ικανοποίησαν τις δύο γειτονικές χώρες, θεωρήθηκαν τόσο από μια μεγάλη μερίδα των ελληνοκυπρίων που είχαν πιστέψει στην ένωση όσο και από τους τουρκοκύπριους που είχαν αποκτήσει κάποια πολιτική ισονομία –ξεπερνώντας το μειονοτικό τους καθεστώς– και που είχαν πιστέψει στην διχοτόμηση σαν μεταβατική λύση.

Την λογική που ώθησε την τουρκική κυβέρνηση να δεχτεί την λύση της ανεξαρτησίας την εξέφρασε καλύτερα ο Ζορλού στις 28 Φεβρουαρίου 1959 στην βουλή κατά τις σχετικές με θέματα εξωτερικής πολιτικής συζητήσεις. Η αντιπολίτευση κατέκρινε την απόφαση αυτή εφόσον η βουλή είχε πάρει απόφαση για διχοτόμηση και η κυβέρνηση είχε προωθήσει μια διαφορετική λύση χωρίς την έγκριση της βουλής. Ο υπουργός είπε τα ακόλουθα: «Αν εμείς κάναμε μια υποχώρηση αυτή ήταν ότι δεν πήραμε όλο το νησί. Αλλά εμείς δεν κάναμε καμιά υποχώρηση όταν εγκαταλείπαμε την διχοτόμηση. Προτιμήσαμε να εξασφαλίσουμε την κυριαρχία της τουρκοκυπριακής κοινότητας παρά να επιτύχουμε την διχοτόμηση και μετά να πολεμάμε επί χρόνια με την Ελλάδα. Επιπλέον εξασφαλίσουμε και την ασφάλεια της μητέρας πατρίδας»²⁸.

Όταν μελετηθεί η λύση της ανεξαρτησίας γίνεται αντιληπτό ότι δεν ήταν οι δύο κοινότητες του νησιού που την υπαγόρευαν αλλά οι επιθυμίες της Ελλάδας και της Τουρκίας. Δεν ήταν δηλαδή οι ανάγκες του νέου κράτους αλλά οι σχέσεις κρατών μελών του ΝΑΤΟ που υπαγόρευαν την λύση. Αυτό το νέο κυπριακό κράτος, που δεν υπάρχει ανάλογο παράδειγμα στην ιστορία και αποτελεί sui generis περίπτωση στα χρονικά του διεθνούς δικαίου, θα ήταν ανεξάρτητο, κυρίαρχο και ενιαίο. Αλλά ταυτόχρονα υπήρχαν περιορισμοί στην ανεξαρτησία του, και στον κυρίαρχο και ενιαίο χαρακτήρα του. Ήταν τέτοιοι οι κανόνες των διακοινοτικών λειτουργιών του νέου κυπριακού κράτους που θα μπορούσε να λειτουργήσει μόνο αν ήταν το αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας των ηγετών των δύο κοινοτήτων. Ενώ οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων ήταν κατά της συμφωνίας, η λύση είχε επιβληθεί με εξωτερική πίεση και ήταν πολύ αμφίβολο εάν θα την εφάρμοζαν καλόπιστα. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι στη δεκαετία του 1960, λόγω των εξελίξεων τόσο στην Ελλάδα και στην Τουρκία όσο και στον διεθνή χώρο, οι συνθήκες ήταν πολύ διαφορετικές από αυτές της δεκαετίας του 1950. Έτσι η Κυπριακή Δημοκρατία που κήρυξε την ανεξαρτησία της στις 16 Αυγούστου 1960 αλλά που θεμελιώθηκε πάνω στις ισορροπίες της δεκαετίας του 1950 δεν είχε και πολλές ελπίδες να επιβιώσει.

3. Η Περίοδος 1960-1974

Στη δεκαετία του 1960 συντελέστηκαν σημαντικές αλλαγές στο διεθνές πεδίο. Το 1962 μετά την κρίση των πυραύλων στην Κούβα τελείωσε ο Ψυχρός Πόλεμος και δρομολογήθηκε η ύφεση. Η ύφεση επέφερε δύο σημαντικά αποτελέσματα για τους δύο συνασπισμούς: τα μέλη τους άρχισαν να διατυπώνουν την αντίθεσή τους κατά των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, δηλαδή κατά των δύο ηγετών που μέχρι τότε αναγνώριζαν τον ρόλο τους στην λήψη αποφάσεων. Και στα δύο μπλοκ αναδύθηκαν εθνικιστικές συγκρούσεις. Αυτές οι νέες εξελίξεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην έξαρση των ενόπλων συγκρούσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο και των δύο χωρών στην δεκαετία του 1960.

Μια σημαντική αλλαγή έζησε και η Τουρκία στην δεκαετία του '60. Στις 27 Μαΐου 1960 οι στρατιωτικοί επενέβησαν μεν στην πολιτική, αλλά και υπαγόρευαν το πιο δημοκρατικό σύνταγμα της Τουρκικής Δημοκρατίας δίνοντας την ευκαιρία σε όλο το φάσμα των πολιτικών απόψεων, από την δεξιά μέχρι την αριστερά, να οργανωθεί και να εκφραστεί. Η Τουρκία έζησε μια έντονη εποχή αυτοκρατορικής κατά τη διάρκεια της οποίας και η εξωτερική πολιτική είχε το μερίδιό της. Στην αρχή ασκήθηκε κριτική στην πολιτική της εξάρτησης από την Δύση, υποστηρίχθηκε μια νέα εξωτερική πολιτική και η ανάγκη προσέγγισης με τα κινήματα ανεξαρτησίας, μετά, ιδιαίτερα το 1965 όταν το σοσιαλιστικό κίνημα δυνάμωσε, εκφράστηκε έντονα ένας λόγος κατά του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ. Πάντως αυτές οι τάσεις δεν βρήκαν άμεση ανταπόκριση στην κυβέρνηση. Από το

1960 ήταν έκδηλη η ανάγκη προσέγγισης προς την Σοβιετική Ένωση για οικονομικούς λόγους κανείς όμως δεν τολμούσε να πάρει την πρωτοβουλία. Οι κυβερνήσεις συνασπισμού που δημιουργήθηκαν μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα κάτω από την αρχηγία του Ινονού, προσπάθησαν να χαράξουν μια νέα εσωτερική πολιτική, αλλά δεν τόλμησαν να χαράξουν και μια νέα εξωτερική πολιτική. Τα γεγονότα του 1964 και η επιστολή του προέδρου των ΗΠΑ Τζόνσον, σαν μια ειρωνεία της τύχης πρόσφεραν στην συντηρητική κυβέρνηση Ντεμιρέλ μια νόμιμη δικαιολογία και έτσι μετά το 1965 η Τουρκία έκανε σημαντικά βήματα για να απαλλαγεί από την μονόδρομη εξωτερική της πολιτική: επανεξετάστηκαν οι σχέσεις με τις ΗΠΑ, βελτιώθηκαν οι οικονομικές σχέσεις της με την Σοβιετική Ένωση και αναπτύχθηκαν οι σχέσεις με τις χώρες του Τρίτου Κόσμου και ειδικά με τις γειτονικές αραβικές χώρες. Οι σχολιαστές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής θεώρησαν αυτές τις εξελίξεις και την μεταγενέστερη πολυδιάστατη εξωτερική της πολιτική ως το αποτέλεσμα της πορείας του κυπριακού ζητήματος αγνοώντας τις οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες της χώρας αυτήν την περίοδο. Ενώ το κυπριακό πρόσφερε απλώς τη νομιμοποίηση μιας τάσης²⁹. Πράγματι αν παρατηρήσουμε την πολιτική της Τουρκίας στο κυπριακό θα δούμε ότι δεν άσκησε καμιά ριζοσπαστική πολιτική σ' αυτόν τον τομέα.

Οι αξιωματικοί που πραγματοποίησαν το κίνημα της 27 Μαΐου 1960 όταν ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της χώρας σαν «Εθνική Επιτροπή Ενότητας»³⁰ αισθάνθηκαν την ανάγκη να διαβεβαιώσουν την Δύση ότι δεν θα επιχειρήσουν καμιά αλλαγή στην εξωτερική τους πολιτική. Βασική επιδίωξη της νέας διοίκησης ήταν να μην προκύψει σύγκρουση με την Ελλάδα ή με άλλη σύμμαχη χώρα. Γι' αυτό ήταν πολύ προσεκτική στο θέμα της Κύπρου. Ο πρώτος πρέσβης που διαπιστεύθηκε στην Δημοκρατία της Κύπρου ο συνταγματάρχης Εμίν Ντιρβάνα, πιστός στις εντολές της Άγκυρας, μέχρι την ημέρα που έφυγε από το νησί προσπάθησε να σταθεροποιήσει την συνεργασία μεταξύ ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων προκειμένου να λειτουργήσει η συμφωνία του Λονδίνου. Στην προσπάθειά του αυτή δεν απέφυγε να συγκρουστεί με τα «γεράκια» των τουρκοκυπρίων ηγετών και πρωτίστως με τον Ρ. Ντενκτάς, δεν ενθάρρυνε την Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση (ΤΜΤ)³¹ και προσπάθησε να διατηρήσει μια ουδέτερη στάση απέναντι στον αγώνα που διεξαγόταν μεταξύ των τουρκοκυπρίων ηγετών³². Αλλά παρ' όλες τις ατομικές προσπάθειες του Ντιρβάνα δεν έγινε δυνατό να προχωρήσει το κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας στον συνταγματικό δρόμο που είχε χαραχτεί.

Οι ηγεσίες των δύο κοινοτήτων μετά από ένα μικρό διάστημα ήρθαν αντιμέτωπες μπλοκάροντας την λειτουργία του κράτους³³. Τον Νοέμβριο του 1962 ο Μακάριος σχεδιάζοντας αλλαγές στο σύνταγμα επισκέφτηκε την Άγκυρα για να βολιδοσκοπήσει τις πιθανές αντιδράσεις που θα αντιμετώπιζε σ' αυτήν την περίπτωση. Στην Τουρκία όπου η στρατιωτική διοίκηση μόλις είχε τερματιστεί, ο Ινονού, ως πρωθυπουργός κυβερνητικού συνασπισμού, είχε επικεντρώσει την προσοχή του στο να αποτρέψει ένα νέο πραξικόπημα και να εδραιώσει το δημοκρατικό καθεστώς. Παρ' όλα αυτά ο Μακάριος προειδοποιήθηκε ότι σε περίπτωση που θα άλλαζε μονομερώς το σύνταγμα, η Τουρκία δεν θα το αναγνώριζε σε καμιά περίπτωση³⁴.

Σ' αυτό το διάστημα τα «γεράκια» των δυο κοινοτήτων συνέχισαν να οξύνουν τις σχέσεις τους. Η Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση (ΤΜΤ) που ήταν στον έλεγχο του Ντενκτάς πραγματοποιούσε επιθέσεις κατά της τουρκικής κοινότητας, δίνοντας την εντύπωση ότι οι επιθέσεις ήταν έργο της ΕΟΚΑ, και καλλιεργούσε αίσθηση ανασφάλειας στους κόλπους των τουρκοκυπρίων, ενώ τα μέλη της ΕΟΚΑ διευκόλυναν την δουλειά των τούρκων «γερακιών» με τις σκληρές τους ανακοινώσεις³⁵. Όταν στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Μακάριος ανακοίνωνε την απόφασή του να αλλάξει δεκατρία άρθρα του συντάγματος οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήταν ήδη πολύ τεταμένες και οι συνθήκες σύγκρουσης είχαν ήδη διαμορφωθεί. Τα γεγονότα των Χριστουγέννων του 1963 δεν ήταν μια έκπληξη.

Όταν όμως αυτά τα γεγονότα που ξέσπασαν στην Λευκωσία τον Δεκέμβριο εξελίχθηκαν σε διακοινοτικές συγκρούσεις, οι αντιδράσεις της τουρκικής κοινής γνώμης υποχρέωσαν την τουρκική κυβέρνηση να αποφασίσει να επεμβεί στο νησί. Μετά τις σχετικές στρατιωτικές ετοιμασίες και την απόφαση της βουλής, τα τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη περιορίστηκαν μόνο σε πτήσεις πάνω από την Κύπρο. Ούτε η εσωτερική κατάσταση της Τουρκίας ούτε η ετοιμότητα των ενόπλων δυνάμεων

επέτρεπαν μια απόβαση. Όταν η τουρκική κυβέρνηση δεν μπόρεσε να κάνει την απόβαση, επέλεξε πάλι να θυσιάσει τη δική της μειονότητα για να κατευνάσει την κοινή γνώμη και στις 16 Μαρτίου 1964 ακύρωσε μονομερώς το ελληνοτουρκικό σύμφωνο εγκατάστασης του 1930³⁶.

Όταν παρά την επέμβαση της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών οι διακοινοτικές συγκρούσεις στην Κύπρο συνεχίστηκαν, η Τουρκική κυβέρνηση αντιμετώπισε πάλι την πίεση της κοινής γνώμης: ο τουρκικός στρατός θα έπρεπε, έλεγαν, να επέμβει και να προστατέψει τους ομοεθνείς μας. Η κυβέρνηση τον Ιούνιο ξαναπήρε απόφαση να κάνει απόβαση στο νησί. Ο Ινονού ο οποίος γνώριζε τις τεχνικές ελλείψεις, προέβλεπε την αποτυχία μιας τέτοιας πρωτοβουλίας. Θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αυτός ήταν ο λόγος που τον ώθησε στο να ενημερώσει την Ουάσιγκτον σχετικά με την απόφαση της Τουρκίας, παρά τις έντονες διαφωνίες του υπουργού εξωτερικών Φερντιντίν Τζεμάλ Ερχίν. Η απάντηση της Ουάσιγκτον ήταν σκληρή και έμεινε στην ιστορία ως η Επιστολή του Τζόνσον. Σ' αυτήν την επιστολή της 5 Ιουνίου 1964 αναφερόταν ότι μια επέμβαση στην Κύπρο θα σήμαινε ελληνοτουρκικό πόλεμο, οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν μια τέτοια εξέλιξη, σε περίπτωση που η Τουρκία θα έπαιρνε αυτήν την πρωτοβουλία χωρίς την έγκριση των συμμάχων της και εφόσον θα ακολουθούσε Σοβιετική επέμβαση, οι συμμαχικές δυνάμεις δεν είχαν την υποχρέωση να υπερασπιστούν την Τουρκία και τέλος σύμφωνα με την συμφωνία του 1947 οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν στην Τουρκία να χρησιμοποιήσει στην Κύπρο το στρατιωτικό υλικό που της είχαν χορηγήσει³⁷. Η επιστολή Τζόνσον απογοήτευσε την Τουρκία όχι τόσο στο θέμα της Κύπρου όσο για την πραγματική θέση της μέσα στο ΝΑΤΟ. Παρ' όλα αυτά η επιστολή νομιμοποιούσε την κυβέρνηση Ινονού, η οποία δεν μπορούσε να κάνει μια στρατιωτική επέμβαση.

Παρά την απογοήτευση που προκάλεσε η Επιστολή Τζόνσον ο Ινονού δεν διέκοψε τις σχέσεις του με την Ουάσιγκτον. Ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση του Τζόνσον και τον Ιούνιο του 1964 επισκέφτηκε τις ΗΠΑ. Η πρόθεση του Τζόνσον ήταν να οργανώσει συνάντηση κορυφής στην Ουάσιγκτον μεταξύ ελλήνων και τούρκων ηγετών στις ΗΠΑ για να λύσει το κυπριακό μέσα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ. Αλλά λόγω της σκληρής στάσης του Γεωργίου Παπανδρέου αυτή η συνάντηση κορυφής δεν πραγματοποιήθηκε και ο Τζόνσον αρκέστηκε σε διμερείς συναντήσεις. Ο τούρκος πρωθυπουργός στην συνάντησή του με τον Τζόνσον έπεισε τον συνομιλητή του για την εγκυρότητα των συμφωνιών του Λονδίνου και για το ότι η λύση θα έπρεπε να επιτευχθεί πάνω σ' αυτήν την βάση.

Η επιθυμία του Τζόνσον να λύσει το κυπριακό μέσα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ οδήγησε στις συνομιλίες της Γενεύης του Ιουλίου. Ο υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ, Ντην Άτσεσον, παρουσίασε στα δύο μέρη το σχέδιο που είναι γνωστό με το όνομά του: μια στρατιωτική βάση της οποίας η έκταση θα αποφασιζόταν με διαπραγματεύσεις θα παρέχωρείτο ως αντάλλαγμα στην Τουρκία στην Χερσόνησο της Καρπασίας σαν αντάλλαγμα, και το υπόλοιπο νησί θα παρέχωρείτο στους ελληνοκύπριους, δηλαδή εμμέσως στην Ελλάδα. Πάντως σ' αυτήν την περιοχή, σε χώρους όπου οι τούρκοι αποτελούσαν την πλειοψηφία, θα υπήρχαν δύο ή τρεις θύλακες με δικαίωμα αυτοδιοίκησης. Η Ελλάδα θα έπρεπε να παραχωρήσει και το Καστελλόριζο προκειμένου να εξασφαλιστεί η ασφάλεια της Τουρκίας³⁸. Αυτές οι ρυθμίσεις σχεδόν θα εξασφάλιζαν την Ένωση. Η Τουρκία, παρά την νέα (δυσμενή) θέση των τουρκοκυπρίων δέχτηκε αυτό το σχέδιο έχοντας εξασφαλίσει την στρατηγική ασφάλεια της Μικράς Ασίας, αλλά οι προτάσεις απορρίφθηκαν από τον Παπανδρέου. Έτσι η Ελλάδα έδωσε το πρώτο δείγμα μιας πολιτικής συμπεριφοράς που επρόκειτο να επαναληφθεί συχνά στα επόμενα χρόνια η οποία υπαγορευόταν από τον φόβο των ελληνικών και τουρκικών κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν την ισχύ των υπερθερηνικιστικών κύκλων, σε τέτοιο βαθμό που τελικά δεν μπορούσαν να αντιληφθούν τις πραγματικές τους ανάγκες.

Το Δημοκρατικό Κόμμα του Ντεμιρέλ με τις εκλογές του 1965 για πρώτη φορά μετά το πραξικόπημα του 1960, πέτυχε να αποκτήσει την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Ο βασικός του στόχος ήταν να πραγματοποιηθεί η πορεία της οικονομικής ανάπτυξης που ξεκίνησε στην δεκαετία του 1950 και που θα μπορούσε να επιτευχθεί διατηρώντας καλές σχέσεις με την Μόσχα, η οποία επανειλημμένα έκανε προτάσεις για οικονομική βοήθεια. Η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ που ήρθε στην εξουσία με τις ψήφους των συντηρητικών ψηφοφόρων, για να μειώσει την αντίδραση μιας προσέγγισης με την Μόσχα τόνισε ότι στις ψηφοφορίες στα Ηνωμένα Έθνη η Τουρκία βρέθηκε απο-

μονωμένη και ότι ήταν υποχρεωμένη να επιλέξει μια νέα πολιτική για «εθνικούς λόγους». Έτσι η Τουρκία προσεγγίζοντας την Μόσχα σταδιακά εξασφάλισε την υποστήριξη μιας μεγάλης δύναμης στην κατεύθυνση της «ομοσπονδιακής» λύσης. Παρ' όλα αυτά ο Ντεμιρέλ που επικέντρωσε την προσοχή του στην οικονομική ανάπτυξη προσπαθούσε να αποφύγει την πολιτική κρίση. Αλλά οι εξελίξεις στην Ελλάδα δεν παρείχαν στην κυβέρνηση Ντεμιρέλ το πλαίσιο για ύφεση.

Η ελληνική χούντα των συνταγματαρχών της 21 Απριλίου 1967 είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη των ΗΠΑ. Έτσι η χούντα αισθανόταν τις πιέσεις από την Ουάσινγκτον για μία λύση στο κυπριακό μετά από ένα συμβιβασμό με την Τουρκία. Το μεγαλύτερο εμπόδιο για μια τέτοια λύση ήταν ο Μακάριος. Οι κακές σχέσεις των συνταγματαρχών με τον Μακάριο δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα των διαφορετικών εκτιμήσεων ως προς τις σχέσεις με την Τουρκία και την Κύπρο. Η εξωτερική πολιτική του Μακαρίου που στηριζόταν στους αδύσμευτους, στο αντί ΝΑΤΟϊκό κλίμα και στις στενές σχέσεις με το Ανατολικό Μπλοκ –πρωτίστως με την Μόσχα– βασιζόταν στις αγορές όπλων, ενοχλούσε τις ΗΠΑ και κατά συνέπεια την χούντα των συνταγματαρχών. Η διαμάχη Αθήνας-Λευκωσίας που ξεκίνησε το 1967 και συνεχίστηκε μέχρι το 1974 κατά διαστήματα έφτασε ως την ένοπλη παρέμβαση και παρείχε μια σοβαρή ευκαιρία στην Τουρκία. Αλλά η τουρκική κυβέρνηση που ενώ χρόνια με την επίσημη ιδεολογική της προπαγάνδα και με τις κορώνες του «κόκκινου παπά»³⁹ είχε διαμορφώσει μια αρνητικά προσανατολισμένη κοινή γνώμη δεν μπόρεσε να ξεπεράσει την κοντόφθαλμη στάση της και δεν επωφελήθηκε από αυτήν την ευκαιρία. Η μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί στο γεγονός ότι στην κρίση του 1967 η Τουρκία που για πρώτη φορά είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη της Μόσχας δεν επωφελήθηκε από την πολύ καλή γι' αυτήν ευκαιρία, την σοβαρή δηλαδή διένεξη Αθήνας-Λευκωσίας, και ότι δεν εγκατέλειψε την παραδοσιακή της πολιτική, είναι ότι η Άγκυρα ακόμα επιμελώς απέφυγε τις λύσεις εκτός των πλαισίων του ΝΑΤΟ και δεν έκανε κινήσεις κατά του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ.

Όταν στην Κύπρο τον Νοέμβριο του 1967 επαναλήφθηκαν οι διακοινοτικές συγκρούσεις η τουρκική κυβέρνηση σκέφτηκε ξανά την επέμβαση. Αλλά όταν στην πρώτη σύσκεψη που έγινε με τους αρχηγούς των όπλων φάνηκε ότι δεν υπήρχε η σχετική πολεμική ετοιμασία, ούτε τα μέσα για μια απόβαση, άλλαξαν γνώμη και αρκέστηκαν σε μερικές πτήσεις και κάποιους βομβαρδισμούς⁴⁰.

Η κρίση του 1967 είχε δυο αποτελέσματα: πρώτον, οι τουρκοκύπριοι που από το 1964 ζούσαν χωριστά, αφού ίδρυσαν την Μεταβατική Τουρκική Διοίκηση και έκαναν το πρώτο βήμα για μια ομοσπονδιακή λύση, μετά το 1968 έχοντας χάσει την ελπίδα ότι η Τουρκία θα επέμβει, ξεκίνησαν τις διακοινοτικές διαβουλεύσεις. Το δεύτερο αποτέλεσμα ήταν ότι η Τουρκία που δεν μπόρεσε να επέμβει λόγω αδυναμίας το 1967, άρχισε να ολοκληρώνει τον στρατιωτικό της εξοπλισμό. Αν και το κυπριακό δεν αποτέλεσε σημείο αιχμής για την τουρκική πολιτική μετά το 1967, όμως αυτές οι ετοιμασίες παρείχαν την ευκαιρία στην Τουρκία, σε μια νέα κρίση, να κάνει την επέμβαση του 1974.

4. Η Περίοδος 1974-1998

Η περίοδος που ξεκινά το 1974 και φτάνει μέχρι σήμερα θα πρέπει να αναλυθεί σε δύο υποπεριόδους λαμβάνοντας υπόψιν τις εξελίξεις όχι τόσο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής όσο αυτές μέσα στην Κύπρο. Η πρώτη περίοδος είναι αυτή που σημαδεύεται από την στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας που χώρισε το νησί γεωγραφικά στα δύο μέχρι το 1983, και η δεύτερη, από το 1983, δηλαδή την χρονιά που το βόρειο τμήμα με το όνομα «Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου» διακηρύσσει την ανεξαρτησία του και φτάνει μέχρι σήμερα.

Α. Η Περίοδος 1974-1983

Οι προσπάθειες για μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική που δρομολόγησε η Τουρκία ιδίως μετά το 1965, ολοκληρώθηκαν με το μεταβατικό καθεστώς που σφραγίστηκε με την επέμβαση των στρατιωτικών στις 12 Μαρτίου 1971. Οι κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν με την συμπαράσταση των ΗΠΑ καταπίεσαν και φίμωσαν την αντιπολίτευση ιδιαίτερα την αριστερά και έτσι όταν πήραν την απόφαση να απαγορεύσουν την καλλιέργεια καννάβου, θέμα που επηρέασε δυσμενώς τις σχέσεις Άγκυρας-Ουάσινγκτον, δεν αντιμετώπισαν σοβαρή αντίδραση στο εσωτερικό της χώρας.

Μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1973 εξομαλύνθηκε η πολιτική ζωή και η κυβέρνηση συνασπισμού των δύο κομμάτων, Λαϊκού και Εθνικής Σωτηρίας, με αρχηγό τον Μπουλέντ Έτζεβιτ, προσπάθησε να εξαλείψει τα συμπτώματα του μεταβατικού καθεστώτος τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική. Φυσικό επακόλουθο αυτής της προσπάθειας ήταν να αναθεωρηθεί η πολιτική της χώρας απέναντι στις ΗΠΑ. Εκτός αυτού η οικονομική κρίση του 1973 είχε φέρει σε δύσκολη θέση την Τουρκία. Η κυβέρνηση που αναζητούσε διεξόδους για την αντιμετώπιση της κρίσης και νέους προσανατολισμούς, από την μία έκανε προσπάθειες να πλησιάσει τις αραβικές χώρες και από την άλλη προγραμματίσει την άρση για την απαγόρευση της καλλιέργειας καννάβου. Αυτό σήμαινε ότι οι σχέσεις με τις ΗΠΑ θα χαλούσαν. Ο Μπ. Έτζεβιτ που προερχόταν από μια σοσιαλδημοκρατική παράδοση υποστήριζε ότι η Τουρκία είχε συμφέροντα και εκτός του ΝΑΤΟ, ότι η πολιτική που ακολούθησε η Τουρκία μετά το 1945 στο ΝΑΤΟ ήταν εξαρτημένη από τις ΗΠΑ και έβλαψε τα εθνικά συμφέροντα της χώρας, γι' αυτό έπρεπε να ακολουθηθεί νέα στρατηγική άμυνας⁴¹. Το γεγονός ότι η Ελλάδα, εκείνη την εποχή άρχισε έρευνες για κοιτάσματα πετρελαίου στο Αιγαίο έδωσε στον Έτζεβιτ την ευκαιρία που περιέμενε: ήταν πια προφανές ότι η απειλή δεν ήταν από τον βορρά αλλά από την δύση και η Τουρκία κάτω από αυτές τις συνθήκες θα έπρεπε να αναθεωρήσει τις σχέσεις της με την Δύση αλλά και την θέση της μέσα στο ΝΑΤΟ. Τη στιγμή λοιπόν που οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις ήταν προβληματικές λόγω της καννάβου αλλά και λόγω της στάσης της κυβέρνησης Έτζεβιτ γενικότερα, με την κρίση της Κύπρου που εμφανίστηκε τελείως ανεξάρτητα από τους χειρισμούς της Τουρκίας, η Άγκυρα βρήκε την ευκαιρία να δώσει το μήνυμα προς τους συμμάχους της ότι όταν τα εθνικά συμφέροντα της Τουρκίας διαφοροποιούνται από αυτά της Δύσης, η Άγκυρα δεν διατάζει να πάρει τις δικές τις αποφάσεις.

Με το πραξικόπημα που οργάνωσε η ελληνική χούντα στην Κύπρο στις 15 Ιουλίου βρήκε η Τουρκία την ευκαιρία που περιέμενε. Πρώτα με την ιδιότητα του εγγυητή ήρθε σε επαφή με την Αγγλία και αφού δεν μπόρεσε να την πείσει να δράσουν μαζί, ο Έτζεβιτ που ήξερε ότι τώρα, σε αντίθεση με τις συνθήκες του 1964 και 1967, οι ένοπλες δυνάμεις ήταν έτοιμες, στις 20 Ιουλίου έβαλε σε εφαρμογή την απόφασή του να κάνει απόβαση στο νησί. Με την πρώτη επιχείρηση ο έλεγχος της οδικής αρτηρίας Λευκωσίας-Κυρήνειας είχε επιτευχθεί αλλά δεν υπήρχε επιχειρησιακός χώρος σε περίπτωση που θα προέκυπτε η ανάγκη για μια νέα επιχείρηση. Αλλά με τις διεθνείς διπλωματικές παρεμβάσεις-επεμβάσεις στις 25 Ιουλίου έγινε εκχειρία και άρχισαν οι συνομιλίες της Γενεύης.

Οι συνομιλίες της Γενεύης που διήρκεσαν μέχρι τις 30 Ιουλίου, με τη συμμετοχή των εκπροσώπων της νέας ελληνικής κυβέρνησης που αντικατάστησαν αυτούς της χούντας, η οποία είχε χάσει την εξουσία μετά την επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο, τερματίστηκαν δίχως θετικά αποτελέσματα εκτός από ελάχιστα θέματα. Ο δεύτερος γύρος συνομιλιών έγινε στην Γενεύη στις 8-13 Αυγούστου. Η Τουρκία πήγε στην Γενεύη για να επιβάλει τους πολιτικούς της στόχους. Ο Ρ. Ντενκτάς που έλαβε τον λόγο ως αντιπρόσωπος των τουρκοκυπρίων πρότεινε να γίνει ένα νέο σύνταγμα, να ιδρυθεί μια ομοσπονδία των δύο πλευρών και να παραχωρηθεί το 34% των εδαφών στην τουρκική πλευρά, ο δε τούρκος υπουργός εξωτερικών Τουράν Γκιουνές ζήτησε να διαμορφωθούν σε έξι σημεία τουρκικά καντόνια. Η τουρκική πλευρά ήρθε στις συνομιλίες με πρόθεση να επιβάλει αυτά τα αιτήματα με τη βία των όπλων σε περίπτωση που οι προτάσεις της δεν θα γίνονταν δεκτές. Πράγματι, όταν η ελληνική αντιπροσωπία ζήτησε χρόνο για να μελετήσει αυτές τις προτάσεις, η τουρκική πλευρά δεν έκανε δεκτή αυτή την πρόταση και στις 14 Αυγούστου ξεκίνησε η δεύτερη επιχείρηση. Σε τρεις μέρες ο τουρκικός στρατός έλεγχε τα εδάφη που σήμερα είναι κάτω από την κυριαρχία των τουρκοκυπρίων.

Η επιχείρηση στην Κύπρο, με γνώμονα μόνον την Κύπρο, μπορεί να θεωρηθεί μια επιτυχία της Τουρκίας: το νησί έχει στην πράξη χωριστεί στα δύο, έχουν διαμορφωθεί οι συνθήκες για μια ομοσπονδία με βάση την γεωγραφική διαίρεση, η ασφάλεια των νοτίων παραλιών της Τουρκίας έχει εξασφαλιστεί και έχει αποκτήσει ένα διαπραγματευτικό χαρτί την στιγμή που αντιμετωπίζει προβλήματα με την Ελλάδα. Αν όμως υπολογιστεί η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η τουρκική εξωτερική πολιτική μετά την στρατιωτική επιχείρηση τότε γίνεται εμφανές ότι το τμήμα ήταν βαρύ.

Οι ΗΠΑ, που ήδη δεν είχαν καλές σχέσεις με την Τουρκία λόγω της σύγκρουσης στο θέμα της καννάβως, να μην δεν αντιτάχθηκαν σοβαρά στις νέες κυπριακές εξελίξεις εφ' όσον η στρατιωτική «λύση» τελικά ήταν στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και είχε βρει μια νόμιμη αιτία για να εφαρμόσει το εμπάργκο στις πωλήσεις όπλων. Διαταράχθηκαν οι σχέσεις με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες οι οποίες είχαν δει ευνοϊκά την πρώτη επιχείρηση στην Κύπρο αλλά όχι την δεύτερη. Η Τουρκία σταδιακά απομονώθηκε πολιτικά. Η τουρκική οικονομία που είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα λόγω της κρίσης του πετρελαίου έπρεπε να αντιμετωπίσει τώρα και τις δαπάνες της στρατιωτικής επιχείρησης. Τα οικονομικά προβλήματα επέφεραν την πολιτική αστάθεια και η Τουρκία μέχρι το πραξικόπημα της 12 Σεπτεμβρίου 1980 υποχρεώθηκε να ασχοληθεί με τα εσωτερικά της προβλήματα.

Την περίοδο αυτή που η Τουρκία αντιμετώπιζε οικονομικά και πολιτικά προβλήματα, η Άγκυρα άφησε τον Ραούφ Ντενκτάς να χαράξει την πολιτική της στο Κυπριακό. Ο Ντενκτάς με την ιδιότητα του προέδρου του Κυπριακού Ομόσπονδου Τουρκικού Κράτους το οποίο ανακηρύχτηκε στις 12 Φεβρουαρίου 1975, από την μία συνέχιζε τις διακοινοτικές διαβουλεύσεις για να επιβάλει την «ομοσπονδιακή» λύση και από την άλλη μαζί με την Άγκυρα επιτάχυνε την μεταφορά και εγκατάσταση στην τουρκοκυπριακή πλευρά εποίκων από την Ανατολία. Παρά το γεγονός ότι με τις συμφωνίες Μακαρίου Ντενκτάς –το 1977 Συμφωνία Αρχών και στις 18-19 Μαΐου 1979 συμφωνία των Δέκα Σημείων– τα εμπλεκόμενα μέρη πλησίασαν πολύ στην λύση, η οποία όμως τελικά δεν επιτεύχθηκε.

Η αστάθεια στην Τουρκία έδωσε την ευκαιρία για ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα στις 12 Σεπτεμβρίου 1980. Το νέο καθεστώς που είχε την υποστήριξη ή τουλάχιστον την ανοχή των ΗΠΑ, έκανε παραχωρήσεις στα θέματα των ελληνοτουρκικών σχέσεων κάτω από την πίεση των ΗΠΑ, στο δε κυπριακό αρκέστηκε να υποστηρίξει τις πολιτικές επιλογές του Ντενκτάς. Την περίοδο κατά την οποία η Τουρκία εγκατέλειπε το καθεστώς του πραξικοπήματος και πήγαινε προς εκλογές, η κίνηση του Ντενκτάς, ο οποίος –λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πολιτικές εξελίξεις στην Άγκυρα– ανακήρυξε στις 15 Νοεμβρίου 1983 την «Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου» (ΤΔΒΚ), μπορεί να είναι ένα γεγονός που για πρώτη φορά από την αρχή του κυπριακού προβλήματος εξέπληξε την Άγκυρα.

B. Η Περίοδος 1983-1998

Τον Νοέμβριο του 1983 οι εκλογές έδωσαν ένα τέλος στο στρατιωτικό καθεστώς. Με την κυβέρνηση δε του Τουργκούτ Οζάλ δρομολογήθηκε μια νέα αντίληψη που τα ίχνη της φαίνονται μέχρι σήμερα: τα οικονομικά συμφέροντα ταυτίζονται με τα εθνικά συμφέροντα. Δηλαδή δεν θα έπρεπε να επιτραπεί σε οποιοδήποτε θέμα της εξωτερικής πολιτικής να βλάψει τις οικονομικές σχέσεις της χώρας. Έτσι το κυπριακό άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι αποτελεί εμπόδιο ειδικά στις σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η νέα αυτή αντίληψη σχετικά με την Κύπρο που στην κοινή γνώμη εκφράστηκε με το απόφθεγμα «δώσ' την και γλύτωσε», φάνηκε να μετατρέπει το νησί σε διαπραγματευτικό χαρτί στις συζητήσεις με την ΕΕ.

Μετά το 1983 πραγματοποιούνται άλλες δύο σημαντικές εξελίξεις. Με την άνοδο του Οζάλ στην εξουσία, παρατηρείται μια διάσπαση μέσα στον κύκλο που χαράζει την εξωτερική πολιτική. Από την μία η πολιτική εξουσία υποστήριζε ότι θα μπορούσε να κάνει υποχωρήσεις στο θέμα της Κύπρου, ενώ οι γραφειοκράτες του υπουργείου εξωτερικών και ο στρατός αντιστάθηκαν σ' αυτήν την αντίληψη. Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο. Το φαινόμενο του μικρο-εθνικισμού που αναζωπυρώθηκε με την παγκοσμιοποίηση που παρατηρείται στο διεθνές σύστημα επηρέασε και την Κύπρο. Στην Βόρεια Κύπρο όπου δοκιμάζεται μια παράδοση κράτους εδώ και δεκαπέντε χρόνια παρουσιάστηκαν φωνές που άρχισαν να διακηρύσσουν ότι η εξαρτημένη εξωτερική πολιτική που ασκείται από την Τουρκία θα πρέπει να μελετηθεί σε συνάρτηση με τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα και να επανεξεταστεί. Σήμερα, όχι μόνο η αντιπολίτευση στον τουρκοκυπριακό τομέα, που της αφαιρέθηκε το δικαίωμα λόγω με την δικαιολογία της «απειλής» των ελληνοκυπρίων, αλλά και κύκλοι που πλαισιώνουν τον Ντενκτάς άρχισαν να κάνουν λόγο για τουρκοκυπριακή εθνική συνείδηση και να τονίζουν ότι

αυτή η συνείδηση παρόλο που είναι υποσύνολο του τουρκισμού εμπεριέχει και δικά της ειδικά χαρακτηριστικά⁴². Ως φυσικό επακόλουθο αυτής της εξέλιξης γίνεται κατανοητό ότι μια πολιτική που χαράσσεται μόνο σύμφωνα με τα συμφέροντα της Άγκυρας δεν θα γίνει σιωπηρά αποδεκτή στην Κύπρο και ότι θα πρέπει να αποφασιστεί μια κυπριακή πολιτική στο σημείο όπου συναντούνται τα κοινά συμφέροντα της Άγκυρας και της Λευκωσίας.

Η κήρυξη της ανεξαρτησίας της ΤΔΒΚ στις 15 Νοεμβρίου 1983, αποτέλεσε προσωπικά για τον Οζάλ και για τους συνεργάτες του έκπληξη, αλλά όχι και για την πολιτική και στρατιωτική γραφειοκρατία. Η νέα πολιτική εξουσία βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα τετελεσμένο γεγονός. Μετά από αυτήν την ημερομηνία και μέχρι την διακυβέρνηση του Μεσούτ Γιλμάζ, παρουσιάστηκε μια διαρχία μεταξύ της πολιτικής εξουσίας της Άγκυρας και αυτής της Λευκωσίας. Εάν η περίοδος του Νταβός που δρομολόγησε ο Οζάλ με την Ελλάδα με βασικό στόχο την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε διακοπεί λόγω της σκληρής θέσης του Ανδρέα Παπανδρέου κατά της Τουρκίας είναι πολύ πιθανό αυτή η διαρχία να είχε πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις. Τελικά δεν προέκυψε καμιά σοβαρή κρίση επειδή δεν προχώρησαν οι διαπραγματεύσεις ούτε του Νταβός, ούτε και αυτές για την ένταξη στην ΕΕ το 1987, αλλά και επειδή η γραφειοκρατία της Άγκυρας μπορούσε να ελέγχει συνεχώς την πολιτική εξουσία.

Μετά το 1987 ο βασικός άξονας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η πλήρης ένταξη στην ΕΕ. Από τη σκοπιά της Άγκυρας η πολιτική στο κυπριακό διαμορφωνόταν στο πλαίσιο των σχέσεων με την ΕΕ. Η διακαής επιθυμία ένταξης στην ΕΕ του Οζάλ και μετά της Τσιλλέρ, έδωσε την εντύπωση στις Βρυξέλες ότι η Τουρκία θα έκανε υποχωρήσεις στο κυπριακό. Αλλά η πολιτική που ακολούθησε η ΕΕ μετά το 1990, όταν η ελληνοκυπριακή πλευρά αποτάθηκε για πλήρη ένταξη, δημιούργησε τελείως νέα δεδομένα στις σχέσεις Βρυξελλών-Λευκωσίας-Άγκυρας.

Η ελληνοκυπριακή πλευρά στις 3 Ιουλίου του 1990 αποτάθηκε για πλήρη ένταξη, στις 17 Οκτωβρίου του 1993 η αίτησή της έγινε δεκτή και τον Ιανουάριο του 1995 αποφασίστηκε να ξεκινήσουν οι σχετικές διαβουλεύσεις. Στη διάρκεια 1990-1995 οι πολιτικές εξουσίες της Τουρκίας, από την μια έδιναν την εντύπωση ότι σε περίπτωση αποδοχής της προσφυγής της Τουρκίας για πλήρη ένταξη αυτή δεν θα εναντιωνόταν στις διαπραγματεύσεις των Βρυξελλών με τους ελληνοκύπριους και από την άλλη οι παραδοσιακές δυνάμεις εξωτερικής πολιτικής στην Άγκυρα, οι στρατιωτικοί, η γραφειοκρατία και ο Έτζεβιτ, ασκούσαν πιέσεις για να διαμορφωθούν οι προϋποθέσεις ενοποίησης της βόρειας Κύπρου με την Τουρκία.

Όταν το 1995 συζητήθηκε η ένταξη της Τουρκίας στην τελωνειακή ένωση της ΕΕ, ο Ντενκτάς ο οποίος κατάλαβε ότι η Τανσού Τσιλλέρ είχε ανάγκη από μια επιτυχία στην εξωτερική της πολιτική, όπως έπραξε το 1983 και αιφνιδίασε την κυβέρνηση του Οζάλ έτσι και στις 29 Αυγούστου 1994 έκανε την έκπληξη του και πέρασε από την τουρκοκυπριακή βουλή μια απόφαση που στην ουσία αναιρούσε την πάγια πολιτική της ομοσπονδίας και που προωθούσε την διαμόρφωση των συνθηκών για την ενοποίηση της τουρκοκυπριακής πλευράς με την Τουρκία στα θέματα οικονομίας, εξωτερικής πολιτικής και άμυνας⁴³. Αυτή η πράξη μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο που πήρε ο Ντενκτάς σε αντίθεση με τις αποφάσεις που θα προωθούσε η Τουρκία με γνώμονα τα δικά της συμφέροντα. Το μήνυμα που έδωσε η Ελλάδα για πρώτη φορά ύστερα από ένα μεγάλο διάστημα, ότι δηλαδή δεν θα έθετε βέτο στις συμφωνίες μεταξύ Βρυξελλών και Τουρκίας για την τελωνειακή ένωση, ανησύχησε τον Ντενκτάς ότι ενδέχεται η Ελλάδα να είχε πάρει κάποια ανταλλάγματα. Πάντως η Τουρκία, τουλάχιστον μέχρι να φανεί ότι οι σχέσεις της με την ΕΕ θα έπαιρναν μια αρνητική στροφή, δεν υποστήριξε με την ίδια αποφασιστικότητα τις αποφάσεις που πήρε η τουρκοκυπριακή βουλή.

Η κυβέρνηση συνασπισμού των κομμάτων του Ορθού Δρόμου και του Λαϊκού με πρωθυπουργό τον Τανσού Τσιλλέρ στις 6 Μαρτίου του 1995 υπέγραψε την συμφωνία για την τελωνειακή σύνδεση με την ΕΕ. Έτσι δεν υπέβαλε αντιρρήσεις στην απόφαση που πάρθηκε την ίδια μέρα και αφορούσε το χρονοδιάγραμμα των διαπραγματεύσεων με τους ελληνοκύπριους οι οποίοι είχαν αποταθεί ως οι μόνοι εκφραστές όλου του νησιού. Αυτή η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης παρουσιάστηκε στον τουρκικό τύπο με τίτλους όπως «το ξεπούλημα της Κύπρου». Τελικά όταν οι επικρίσεις αυξήθηκαν, και απέναντι στις αντιδράσεις της κοινής γνώμης, ο πρόεδρος της δημοκρατίας Ντεμιρέλ πήρε την πρωτοβουλία και μετά από διαβουλεύσεις με τον Ντενκτάς στις 28

Δεκεμβρίου 1995 παρουσιάστηκε ένα κοινό ανακοινωθέν το οποίο προέβλεπε τους όρους ενοποίησης της Κύπρου με την Τουρκία⁴⁴.

Μέχρι το 1997 δεν υπήρξαν θεαματικές αλλαγές στις σχέσεις με την ΕΕ. Το διάστημα αυτό συνεχίστηκε η διαρχία στην διακυβέρνηση της Άγκυρας. Μετά τις εκλογές του 1995, η Τσιλλέρ η οποία χειρίστηκε την εξωτερική πολιτική της χώρας για αρκετά μεγάλο διάστημα, όσο έδινε προς τις Βρυξέλλες το μήνυμα ότι θα ακολουθούσε μια ελαστική πολιτική στο κυπριακό, τόσο και ο Ντεμιρέλ, με πρόθεση να καθιστάσει την (τουρκοκυπριακή) Λευκωσία, ένιωθε υποχρεωμένος να βγάζει κοινά ανακοινωθέντα με τον Ντενκτάς. Αυτή η διαρχία της Άγκυρας που παρατηρείται στο τρίγωνο ΕΕ-Κύπρου-Τουρκίας τελείωσε στις 15 Ιουλίου 1997 με την κυβέρνηση του Μεσουτ Γιλμάζ. Η νέα κυβέρνηση στο πρόγραμμά της ανέφερε: «Η κυβέρνησή μας έχει συνειδητοποιήσει ότι η Κύπρος είναι σημαντική και ότι η σημασία της αυξάνεται όχι μόνο ως προς το τουρκοκυπριακό κράτος αλλά και ως προς την ασφάλεια της ίδιας της Τουρκίας⁴⁵. Με αυτήν την διατύπωση τονίζεται η ισότητα μεταξύ του τουρκοκυπριακού κράτους και της Τουρκίας όπως και η θεμελιακή αρχή της κυπριακής πολιτικής. Η νέα κυβέρνηση για να τονίσει την συμπαράστασή της προς την ΤΔΒΚ, παρουσίασε τον Ιούλιο του 1997 με τον υπουργό παρά τω πρωθυπουργώ για τα θέματα Κύπρου Σουκρού Γκιουρέλ, ο οποίος επισκέφτηκε το νησί, ένα πακέτο οικονομικής βοήθειας και διεμήνυσε ότι η Άγκυρα θα προσεγγίσει στο εξής τα οικονομικά προβλήματα της νήσου με νέο πνεύμα: δεν θα αρκεστεί μόνο σε οικονομική βοήθεια και δάνεια, αλλά θα αναπτύξει και προγράμματα για

να σταθεί η ΤΔΒΚ στα δικά της πόδια, ξεκινώντας με το σχέδιο υποδομής που θα λύσει το πρόβλημα της ύδρευσης⁴⁶. Αμέσως μετά την επίσκεψη του Γκιουρέλ, με την ευκαιρία των εορτασμών της επιχείρησης στην Κύπρο, ο πρωθυπουργός Έτζεβιτ πήγε στη Λευκωσία με επτά υπουργούς και εκεί εκδόθηκε ένα κοινό ανακοινωθέν στο οποίο αναφέρονταν τα μέτρα για την μερική ενοποίηση της ΤΔΒΚ με την Τουρκία⁴⁷.

Η ΜΕΛΕΚ ΦΙΡΑΤ γεννήθηκε το 1963. Αποφοίτησε από τη σχολή Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου της Άγκυρας, όπου ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές και συνέχισε στο τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών της Ecole des Hautes en Sciences Sociales στο Παρίσι. Διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας και είναι από τους ελάχιστους τούρκους μελετητές που ξέρουν ελληνικά. Τον Φεβρουάριο του 1997 κυκλοφόρησε στα τουρκικά το βιβλίο της με τίτλο, *Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και η Κύπρος στα χρόνια 1960-1971*. Το έργο αυτό είναι πρωτοποριακό στον τομέα του επειδή η Μ. Φιράτ προσεγγίζει το θέμα της χωρίς την πρόθεση να εξυπηρετήσει «εθνικές σκοπιμότητες» αλλά να ερμηνεύσει τα γεγονότα συνεκτιμώντας τις αντικρουόμενες «εθνικές» απόψεις. Το άρθρο αυτό που η Μελέκ Φιράτ έγραψε για τα *Σύγχρονα Θέματα* καλύπτει μια περίοδο ευρύτερη από αυτήν του βιβλίου της. Στο βιβλίο της, όπως και στο άρθρο της, δεν περιορίζεται στην παροχή πληροφοριών σχετικών με την ιστορία της Κύπρου, αλλά αναδεικνύει τις λογικές που καθορίζουν την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, καθώς και τις λεπτές ισορροπίες των πολιτικών συσχετισμών και των διεργασιών που συντελούνται στο εσωτερικό της. Ορισμένα αποσπάσματα του βιβλίου της αποκαλύπτουν την κριτική της στάση απέναντι στα θέματα που διαπραγματεύεται, όπως αυτό στο οποίο επισημαίνει ότι η τουρκική ιστοριογραφία δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει χωρίς προκαταλήψεις το θέμα «Ελλάδα», την οποία χαρακτηρίζει ως επιθετική δύναμη. Προκειμένου δε να τεκμηριωθεί ο χαρακτηρισμός αυτός ακολουθείται η επιλεκτική ιστορική αφήγηση με αποτέλεσμα η ελληνοτουρκική ιστορία να είναι μονομερής και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις να είναι το πιο αδύνατο, το πιο προβληματικό και το πιο δυσεπίλυτο σημείο της εξωτερικής της πολιτικής (σ. 285). Οι ιστορικές προσπάθειες της Ελλάδας να επιτύχει την εθνική της ολοκλήρωση αντιμετωπίστηκαν από συνασθηματική κυρίως και λιγότερο από επιστημονική σκοπιά... Οι αποκλίνοσες από τις επίσημες θέσεις απόψεις δεν καταφέρνουν να επηρεάσουν το κλίμα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Είναι αυτές οι συμπεριφορές που εμποδίζουν την ανάπτυξη νηφάλιων και ειρηνικών προσεγγίσεων (σ. 288).

Η. Μ.

Η πολιτική ενοποίηση της βόρειας Κύπρου με την Τουρκία προκάλεσε αντιδράσεις τόσο στην κοινή γνώμη των δύο χωρών όσο και διεθνώς. Τέθηκε το ερώτημα αν ήταν πειστική μια κίνηση της ΤΔΒΚ σύμφωνα με την οποία από την μια πλευρά επιζητούσε να καθίσει σε ένα κοινό τραπέζι με την ελληνοκυπριακή πλευρά με ίσα δικαιώματα, ως κυρίαρχη πλευρά και από την άλλη να παραχωρεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην Τουρκία. Μετά από αυτές τις κριτικές, η Τουρκική κυβέρνηση αντί να χρησιμοποιεί την λέξη ενοποίηση που θύμιζε ένωση, άρχισε να χρησιμοποιεί τον όρο «ειδικές σχέσεις».

Όταν στις 12 Δεκεμβρίου 1997 η ΕΕ με τις αποφάσεις της στο Λουξεμβούργο ανακοίνωσε ότι δεν τίθεται θέμα για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, η τουρκική κυβέρνηση αποσαφήνισε ακόμα πιο πολύ την θέση της: αποφάσισε να αναστείλει τον πολιτικό διάλογο με την ΕΕ, να μην πάρει μέρος στην ευρωπαϊκή συνδιάσκεψη, να μην πάρει μέρος σε καμιά συνάντηση όπου θα συζητηθούν το κυπριακό ή οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, και ότι την στιγμή που η ΕΕ θα ξεκινήσει τις διαπραγματεύσεις της με την ελληνοκυπριακή πλευρά, η Τουρκία θα ξεκινήσει τις ειδικές σχέσεις με την ΤΔΒΚ⁴⁸.

Πράγματι, στις 31 Μαρτίου του 1998 όταν η ΕΕ άρχισε τις συνομιλίες για την πλήρη ένταξη της ελληνοκυπριακής πλευράς, η οποία εκπροσωπούσε όλο το νησί, η κοινή επιτροπή Τουρκίας-ΤΔΒΚ συσκέφτηκε και αποφάσισε να προωθήσει τις σχέσεις τους. Στο κοινό τους ανακοινωθέν δήλωνε ότι δεν θα γινόταν δεκτό από την Τουρκία και την ΤΔΒΚ το νέο καθεστώς που θα προέκυπτε με αυτή την πράξη της ΕΕ και ότι έτσι διαμορφώνονταν νέες οικονομικές, πολιτικές και νομικές καταστάσεις που άλλαζαν συνολικά την πορεία του κυπριακού. Στο εξής δεν θα ήταν δυνατή μια πορεία προς μια λύση εάν δεν γινόταν αποδεκτή η ύπαρξη δύο ανεξάρτητων κρατών στο νησί. Επίσης τονίστηκε ότι θα προωθηθούν οι πολιτικές, οικονομικές, πολιτιστικές, αμυντικές και εκπαιδευτικές σχέσεις Τουρκίας ΤΔΒΚ και εξαγγέλθηκαν συγκεκριμένα μελλοντικά έργα.

Έτσι το κυπριακό πρόβλημα και οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και τουρκοκυπρίων που διήρκεσαν επί χρόνια άλλαξαν για πρώτη φορά σημαντικά. Αυτή η νέα κατάσταση καθιστάσε τον Ντενκτάς ως ηγέτη και τους στενούς του συνεργάτες οι οποίοι για σχεδόν πενήντα χρόνια ήταν στο νησί οι εκφραστές του τουρκικού εθνικισμού, αλλά έγινε και αιτία να ανησυχίσουν πολύ σοβαρά αυτοί που πιστεύουν ότι η κυπριακή ταυτότητα είναι εξίσου σημαντική όσο και η τουρκική και έχουν την ελπίδα ότι θα βρουν μια λύση κοινή μαζί με τους ελληνοκύπριους.

5. *Συμπέρασμα*
Επισημάναμε ότι η Τουρκία ακολούθησε διαφορετικές πολιτικές σε διαφορετικές περιόδους από το 1945 μέχρι σήμερα σε ένα πρόβλημα που δεν λύθηκε στο διεθνές πεδίο και όπου ειδικά μετά το 1955 αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα θέματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτές οι πολιτικές μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: η μη αναγνώριση του προβλήματος, η διατήρηση του status quo ή διαφορετικά η επιστροφή του νησιού στην Τουρκία, η διχοτόμηση, η ομοσπονδία, η συγχώνευση με την Τουρκία και η αναγνώριση της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου»⁴⁹. Μόνο μια αρχή δεν άλλαξε όταν επιλέγονταν αυτές οι πολιτικές: ότι η κάθε επιλογή ήταν σύμφωνη με τα συμφέροντα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας όπως αυτή καθοριζόταν από τη συγκυρία. Και είναι αυτή η αιτία που μπορούμε να πούμε ότι η πολιτική της Τουρκίας στο κυπριακό, από την σκοπιά της Άγκυρας, ήταν πολύ επιτυχής. Πάντως αυτές οι πολιτικές που καθορίστηκαν από την Άγκυρα, ούτε στην πολιτική λύση κατέληξαν ούτε στην ειρήνη και απομάκρυναν τις δύο κοινότητες που για αιώνες έζησαν μαζί, καταστρέφοντας σταδιακά την κυπριακή ταυτότητα. Το γεγονός ότι σήμερα, για πρώτη φορά, έχει αρχίσει μια αντιπολιτευτική αμφισβήτηση μεταξύ των τουρκοκυπρίων εναντίον του Ντενκτάς και της Άγκυρας, είναι μια ένδειξη ότι η κυπριακή

ταυτότητα, ακολουθώντας τις διεθνείς συγκυρίες για πρώτη φορά συγκροτείται. Αν η ίδια προσπάθεια διαδοθεί μεταξύ των ελληνοκυπρίων και οι δύο προσπάθειες επιτύχουν να συναντηθούν σε ένα κοινό πλαίσιο, θα μπορούσαν να διαμορφωθούν οι προϋποθέσεις μιας λύσης. Αλλιώς οι δύο κοινότητες θα είναι καταδικασμένες να παραμείνουν σαν διαπραγματευτικά χαρτιά στα χέρια της Αθήνας και της Άγκυρας για να διαφυλάσσουν τα εθνικά συμφέροντα αυτών των κέντρων.

Μετάφραση από τα τουρκικά Ηρακλής Μήλλας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Μισάκι Μίλλη» σημαίνει «εθνική συμφωνία» και αναφέρεται στην απόφαση που είχε πάρει η εθνοσυνέλευση της Κων/πολης στις 28 Ιανουαρίου 1920 επικυρώνοντας στην ουσία τις αποφάσεις του Μουσταφά Κεμάλ (4 Σεπτεμβρίου 1919) ο οποίος είχε ξεκινήσει έναν εθνικό αγώνα και όπου διευκρινίστηκαν τα σύνορα του τουρκικού κράτους που θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτά. Σε γενικές γραμμές αυτά τα σύνορα κάλυπταν τα εδάφη που κατείχε το Οθωμανικό Κράτος όταν υπογράφηκε η συνθήκη του Μοντρέ στις 30 Οκτωβρίου 1918, (ΣτΜ).
2. Για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στο μεσοπόλεμο βλ.: Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dis Politikasi*, (Πέμπτη έκδοση), AÜSBF, Άγκυρα, 1982, σ. 61-132.
3. Sabahattin İsmail ve Ergin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savasimında İki Ulusal Kongre: Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)*, Gelisim Ofset, Λευκωσία, 1987, σ. 26-31.
4. Στη μετάφραση από τα τουρκικά χρησιμοποιήθηκαν, στο μέτρο του δυνατού, οι όροι και οι εκφράσεις που συνηθίζονται στα τουρκικά αν και δεν υπάρχουν πάντα εκφράσεις που να μεταφράζονται ικανοποιητικά. Π.χ. στα τουρκικά ο όρος «τουρκικός εθνικισμός» δεν ηχεί αρνητικά αλλά σχεδόν όπως η λέξη «εθνικά» στα ελληνικά, οι τούρκοι προτιμούν το «Ανατολία» αντί το «Μικρασία». Ο «παλιός κυρίαρχος» εκφράστηκε στα τουρκικά σαν «παλιός ιδιοκτήτης», Το κίνημα του Μ. Κεμάλ είναι «εθνικοαπελευθερωτικό» για την Τουρκία (ΣτΜ).
5. Şukrî S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak, Ισταμπούλ, 1984, σ. 165.
6. Seha L. Meray (çev), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Takim II, Cilt 2, AÜSBF, Άγκυρα, 1973, σ. 8.
7. Στο ίδιο, σ. 7.
8. Gürel, στο ίδιο, σ. 168.
9. İsmail ve Birinci, στο ίδιο, σ. 108-123.
10. Στην Τουρκία ο όρος «Ρωμικός» αντί του «Έλληνα» χρησιμοποιείται για τους ελληνοκύπριους. Εδώ χρησιμοποιούνται οι όροι «ελληνοκύπριος» και «έλληνας» (ΣτΜ).
11. Gürel, στο ίδιο, σ. 174-175.
12. Στο ίδιο, σ. 193.
13. Oral Sander, *Türk-American İlişkileri 1947-1964*, AÜSBF, Άγκυρα, 1979, σ. 84.
14. Gönlübol, το ίδιο, σ. 283-286.
15. Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davanıları*, AÜSBF, Άγκυρα, 1963, σ. 7.
16. Το ίδιο, σ. 19.
17. Το ίδιο, σ. 20.
18. Το ίδιο, σ. 25.
19. Stephen G. Xydis, *Cyprus: Conflict and Conciliation 1954-1958*, Ohio State University Press, Columbus-Ohio, 1967, p. 67 στο *Yunan Parlamentosu Tutanakları*, 12 Δεκεμβρίου 1958, σ. 281-282.
20. Şukrî S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi II (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak, Ισταμπούλ, 1985, σ. 97-100.
21. Το ίδιο, σ. 105-106.
22. Για ολόκληρο τον λόγο του Μεντερές βλέπε: Mehmet Arif Demiret, *Eylül 1955, Yassıada 6/7 Eylül Davası*, Bağlam, Ισταμπούλ, 1995, σ. 395-400.
23. François Crouzet, *Le Conflit de Chypre 1946-1959*, τόμος 2, Etablissements Emile Bruylant, Βρυξέλλες, 1973, σ. 695-697.
24. Για τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου βλέπε: Demiret και M. Hulusi που αναφέρθηκαν προηγουμένως.
25. Gürel, το ίδιο, σ. 123-124.
26. Για τις τρομοκρατικές πράξεις της ΕΟΚΑ βλέπε Crouzet, το ίδιο, σ. 565-566.
27. Ο ρόλος των ΗΠΑ στην απόφαση της Τουρκίας να δεχτεί την λύση της ανεξαρτησίας γίνεται έκδηλος στην ομιλία του Ισμέτ Ινονού σαν αρχηγού της αντιπολίτευσης στην βουλή της Τουρκίας και στην στάση του υπουργού των εξωτερικών ο οποίος δεν έφερε καμιά αντίρρηση: «Καταλαβαίνουμε τις σοβαρές αιτίες που μας οδήγησαν στην συμφωνία μέσα στο πλέγμα των γενικών συμφερόντων και επιδιώξεων των συμμαχιών μας. Επίσης δεν δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε τις αποτελεσματικές συμβουλές των πολύ δυνατών συμμάχων μας. *TTBB Zabıt Ceridesi*, 1959, İctima 50, Celse 1, σ. 22.
28. *TTBB Zabıt Ceridesi*, 1959, İctima 50, Celse 1, σ. 1378-1379.

29. Για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας αυτά τα χρόνια βλέπε: Melek M. Firat, *1960-71 Arası Türk Dis Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal, Άγκυρα, 1997.

30. «Milli birlik Komitesi» (ΣτΜ).

31. Türk Mukavemet Teskilati (ΣτΜ).

32. Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yanginında Büyülecilik*, Bilgi, Άγκυρα, 1993 σ. 223. Ahmet An, *Kıbrıs ta Firtinalı Yıllar. (1942-1962)*, Galeri Kültür Yayınları, Λευκωσία, 1996, σ. 163-175.

33. Οι τουρκοκύπριοι αντιπρόσωποι εμπόδιζαν την ψήφιση των νόμων που αφορούσαν τους φόρους και την σύσταση των ενόπλων δυνάμεων και οι ελληνοκύπριοι αντιπρόσωποι τους διακανονισμούς σχετικά με τις ρυθμίσεις των ξεχωριστών δημαρχιών και τις ανάλογες των δημοσίων λειτουργιών.

34. Metin Toket, *Demokratimizin İsmet Pasalı Yılları, 1944-1973: İnönü'nün Son Baskanlığı 1961-1965*, 2. Basım, Bilgi, Άγκυρα, 1992, σ. 187.

35. Firat, το ίδιο, σ. 118-123.

36. Με την ακύρωση του συμφώνου 12.592 έλληνες υπήκοοι που ζούσαν στην Κων/πολη απελάθηκαν. Λόγω των συγγενικών διασυνδέσεων αυτών των απελαθέντων αλλά και των πιέσεων κατά των Ρωμιών τουρκικής υπηκοότητας γενικότερα, δημιουργήθηκε ένα μεταναστευτικό ρεύμα με αποτέλεσμα 30.000 Ρωμιοί να εγκαταλείψουν την Κων/πολη.

37. Haluk Şahin, *Gece Gelen Mektup: Türk-Amerikan İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası*, Serp, Ισταμπούλ, 1987.

38. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, No. 2, 1964, σ. 6-7. Όταν η Ελλάδα δεν δέχτηκε αυτές τις προτάσεις, ο Άτσεσον έκανε μια δεύτερη πρόταση όπου η βάση της Τουρκίας θα ήταν επί ενοικίασει για περιορισμένο χρόνο αλλά και αυτή η πρόταση δεν έγινε δεκτή από την Ελλάδα.

39. Ο όρος «kızıl paraz», που χρησιμοποιήθηκε στην Τουρκία κατά του Μακαρίου, έχει δύο αναγνώσεις: «κόκκινος/κομμουνιστής παπάς» ή «αιματοβαμμένος παπάς» (ΣτΜ).

40. Cüneyt Arcayürek, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor: Demine Dönemi- 12 Mart Darbesi 1965-1971*, 3. Basım, Bilgi, Άγκυρα, 1992, σ. 120-124.

41. Πράγματι ο Έτζεβήτ το 1978 παρουσίασε το «Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα» και υποστήριξε ότι χρειάζονται μικρότερες αλλά πιο ενέλιπτες στρατιωτικές μονάδες, ότι η Τουρκία θα πρέπει να αναπτύξει τις δικές της αμυντικές βιομηχανίες βασισμένες σε εθνικούς πόρους και ότι θα πρέπει να γίνουν νέοι σχεδιασμοί για να μπορούν οι δυνάμεις να μεταφερθούν από τον βορρά προς τα δυτικά της χώρας.

42. Serdar R. Denktas, *Yeni Çizgi*, Demokrat Matbaacılık, Λευκωσία, 1996.

43. Çiler Eminer - Gülden İlkman, *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Λευκωσία, 1997, σ. 39-40.

44. Το ίδιο, σ. 43-45.

45. *Hükümet Programı: Başbakan Mesut Yılmaz Tarafından TBMM'de Okunan 55'inci Hükümet Programı*, Başbakanlık Basımevi, Άγκυρα, 1997.

46. *Yeni Yüzyıl*, 16 Ιουλίου 1997.

47. Eminer-İlkman, το ίδιο, σ. 50-51.

48. *Milliyet*, 15 Δεκεμβρίου 1997.

49. Θα πρέπει να προστεθεί και η πρόσφατη πρόταση της συνομοσπονδίας (ΣτΜ).